

5 Mayıs 1967

Devlet Nüshası

TÜRK FOLKLO ARAŞTIRMALARI

ŞUBAT 1967

İÇİNDEKİLER :

Orta Asyadaki Türk Kültürü İzleri	Prof. Abdülkadir İNAN
Yerli Melodilerin Armonilenmesi	Halil Bedi YÖNETKEN
Manzum Bir Tûtî-nâme	Cahit ÖZTELLİ
Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri (II)	İbrahim Zeki BURDURLU
Profesör Ahmet Ateş	Prof. Dr. Bedi N. ŞEHSUVAROĞLU
"Afyonkarahisar Türküleri"	Muzaffer UYGUNER
Eski Bir Seyirme-nâme	Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Şair Halil Soyuer	İhsan HİNÇER
Bir Cönk ve 57 Âşık	M. Âdil ÖZDER
Bedesten Köyü Folkloru (II)	M. Güner DEMİRAY
"The Folk-lore Society" in Çalışmaları	Kayhan BOZKURT
Ardanuç'lu Âşık Efkârî	A. Emin ARSLAN
Demircidere'den Bilmeceler	Nedim ORTA

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 211

KURUŞ : 100

33

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

İkinci Cildimize Başlıyoruz

* Bu elinize almış olduğunuz 25 inci sayı ile ikinci cildimize başlamış ve üçüncü neşriyat yılımıza girmiş bulunuyoruz.

* Bugüne kadar hiçbir ay aksamada çıkan dergimiz, yine her ayın ortasında muntazaman çıkmaya devam edecektir.

* Birinci cilt kapaklarımız 150 kuruş fiatla satışa çıkarılmıştır. İsteyenler dergimizin adresinden temin edebilirler. Posta ücretlerine % 400 zam yapıldığı için İstanbul haricinden talepte bulunanlar posta parası ile birlikte 200 kuruş göndermelidirler.

* 1-24 sayılı 1 inci cildimiz, posta ücreti dahil 700 kuruştur. Adresimizden temin edilir.

DERGİMİZİN SATIŞ YERLERİ

İstanbulda, Beyoğlunda: Saray, Köprüde: Kemal, Bahıalide: İktal ve İrfan, Beyazıtta: Faik Akgün, Şehzadebaşında: Nur Kitabevleriyle Çağaloğlunda: Eminönü Halkevi karşısında Niyazi, fırın yanında Ahmet, Çarşıkapıda Azak sinemasına dönülecek köşede Mustafa Şeyhoğul'nda bulunur. Ayrıca İzmirde Tilkilikte Cerrahoğlu, Konyada Yeni, Ankarada Berkalp Kitabevi ve durak bayilerinde satılır.

Türk Folklor Araştırmaları

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.
Yurd dışı senelik abone 2 dolardır.

Adres değiştirmeler hiçbir şart ve ücrete tâbi değildir.

Basılmayan nüshalar talep vukuunda iade edilir.

Adres: Yeşildirek, Sultan mektep sokak, No. 17 - İstanbul

M. SİRALAR MATBAAS

Okuyucularımıza

Dergimizin birinci ve ikinci ciltleri 750 sor kuruştan satış çıkarılmıştır.

Arzu edenlere 15 lira mukabilinde tediyeyle gönderilir. Ayrıca kapaklarımız da hazırlanmıştır. Cilt kapaklarımız 2 liradır.

Dergimizin bütün sayıları idarehanemizde mevcuttur. Pul havide mukabilinde arzu olunan adreslere gönderilir.

Adres: Yeşildirek, Sultanmektebi Sok. No. 17 İstanbul

DERGİMİZİN SATIŞ YERLERİ:

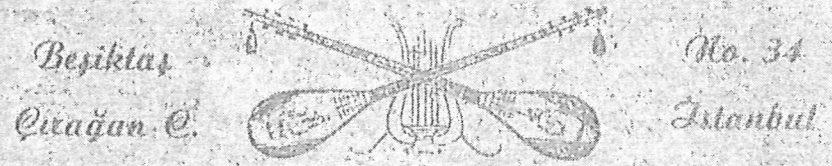
Ankarada: Berkalp Kitabevi ile Ulus meydanında Koç Ticarethanesi önündeki gazeteler bayii Yakup Karakaz.

İzmir'de: Tilkilikte Cerrahoğlu Kitabevi.

Konya'da: Yeni Kitabevi.

İstanbulda: Beyoğlunda Saray, Köprüde Kemal, Bahıalide İktal ve İrfan, Beyazıtta Tibbiye karşısında Faik Akgün Kitabevleri, Çarşıkapıda Azak sinemasına dönülecek köşede ve Çağaloğlu fırın yanındaki İttihatçı ile eski Eminönü Halkevi karşısındaki bayii Hacer Eryılmaz.

Şemsi Yastıman Sazevi

Bütün alaturka sazlar tamir edilir. En düzenli, tam sesli ve süslü divan sazi, bağlama ve curalar yapılır, tamir edilir. Arzu edenlere bağlama & verilir. Taşraya saz gönderilir.

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.
Yurd dışı senelik abone 2 dolardır.

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Adres de
dir

Bası
ve

Adres: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak, No. 17
Dizgi ve Bası: ERİCİL M

1967 YILINDA

15
milyon

HER YERDE HER ZAMAN

**ZİRAAT
BANKASI**

(Basın : 20133 — A — 10362 — 12)

32

5 Mayıs 1967

Devlet Nüsi

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

ŞUBAT 1967

İÇİNDEKİLER :

Orta Asyadaki Türk Kültürü İzleri	Prof. Abdülkadir İNAN
Yerli Melodilerin Armonilenmesi	Hallî Bedî YÖNETKEN
Manzum Bir Tûti-nâme	Çahit ÖZTELE
Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri (II)	Ibrahim Zeki BURETTİ
Profesör Ahmet Ateş	Prof. Dr. Bedî N. SEHSUVAROĞLU
"Afyonkarahisar Türküleri"	Muzaffer UYGUNER
Eski Bir Seyirne-nâme	Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Satr Hallî Soyuer	Ihsan HİNÇER
Bir Cünk ve 57 Âşık	M. Adil ÖZDER
Bedesten Köyü Folkloru (II)	M. Güner DEMİRAY
"The Folk-lore Society" in Çalışmaları	Kayhan BOZKURT
Ardanuç'lu Âşık Efkarî	A. Emin ARSLAN
Demircidere'den Bilmeceler	Nedim ORTA

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 211

KURUŞ : 100

33

damliya
damliya
göl olur

TASARRUFLARINIZI EN VERİMLİ ŞEKİLDE DEĞERLENDİREN BANKA

TÜRKİYE \$ BANKASI

PARANIZIN... İSTİKBALİNİZİN EMNİYETİDİR

(Folklor : 14)

34

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 211

ŞUBAT 1967

YIL : 18 — CİLT : 10

Orta Asyadaki Türk Kültürü İzleri

II. TÜRK TARİH KONGRESİNDE ATATÜRK'ÜN HUZURUNDA OKUNAN TEBLİĞ

Yazan : Prof. Abdülkadir İNAN

1924 te Altay'da antropoloji ve etnoğrafya tetkikleriyle meşgul olan ilmi heyet tarafından keşfedilen bir kurgan'da (yani höyükte) 1929 da Rus Devlet Etnografya Müzesi tarafından hafriyat yapıldı. Bu kurgan (höyük) şarki Altay'da, Balıkhgöl civarında, Yan Ulagan ırmağı sahilindeki Pazırık yaylâsındadır. Sibiryâ, Altay ve Orta Asya'da bugüne kadar tetkik edilen höyükler gibi Pazırık höyüğünün de pek eski zamanlarda mezar hırsızları tarafından soyulmuş olduğu görülmüştür. Bununla beraber, Sibiryâ ve Orta Asya hafriyatında tesadüf edilmeyen birçok kıymetli eserler meydana çıkarılmıştır. Kablemilât IV üncü veya III üncü asra ait olduğu tahmin edilen bu kurgan, ilk defin gününden itibaren, buz tabakası ile örtülü kalmış olduğundan, bulunan eşyalar ve at lâğeleri, konulduğu gibi taze bulunmuşlardır.

Mezardan çıkarılan eşyalar meyânında kuş resimleri ve altın yıldızla tezyin edilmiş oyma tahta tabut, duvarlarında halıyı andıran ve üzerinde pars resimleri bulunan keçe ve sair altın yıldızlı tahta parçaları vardır. Mezarın şimal tarafındaki bir odasına hırsızlar tarafından dokunulmuştur. İşte bu odada, bugün ölmüş gibi taze ve tam eyer takımlarıyla beraber on at lâşesi, iki tane geyik maskesi bulun-

muştur. Eyer takımları ve geyik maskelerinin çok sanatkârane yapılmış olduğu görülmüştür. Mâdenî şeylerin hepsi bronzdandır. Demir devrine ait eser görülmemiştir. On atın renkleri aldır. Hepsî aygır olup kuyruk, yele ve turnak saçakları kesilmiştir. Kulaklarında, kesmek suretiyle yapılan, nişanlar vardır. Her aygırın nişanı ayırdır.

Bu hafriyata dair ilk mufassal malûmat, Maddî Kültür Tarihi Akademisinin "Boosşçeniye" adlı mecmuasında (1) antropolog Rodenko tarafından yazılan "Şarki Altay'da İskit Mezarı" adlı makalede verilmiştir. Bundan sonra bu hafriyatın ehemmiyeti hakkında İlimler Akademisinin "Arkeolojik Mesailer" adlı mecmuasında başka hafriyatlara dair yazılan makale ve raporlarda hafriyattan da, dolayısıyla bahsedilmiştir (2). En son yazılan eser, arkeolog Griaznov'un "Pazırık Kurganı" adlı eseridir (3). Bizim matbuatımızda "Hâkimiyeti Milliye" gazetesinde neşredilen "Şarki Altayda bulunan İskit Mezarı" adlı makaleden (4) başka malûmat yoktur.

Pazırık hafriyatından sekiz sene geçtiği halde bu hafriyatla elde edilen eserlere dair mufassal etütler yapılmamıştır, ve yakın bir zamanda yapılabileceği de şüphelidir. Malûmdur ki, arkeoloji ilminde bir meselenin halli, beşerî ilimlerin diğer

35

sâhalarına nazaran büyük müşkülâtla karşılaşır. Bu ilme ait birçok keşifler ekseriya uzun bir zaman tarihçiler ve etnografyacılar için meğul kalır. Bazı meseleleri bizzat arkeoloji âlimleri, tarih ve etnografya bakımından izaha kalkışarak bir çok tahminler yaparlar. Onların yanlış ve bazan da saçma sapan mütalâaları, şöhret ve otoriteleri yüzünden, tarih meraklıları için nas (dogma) gibi telâkki edilir. Bazan kilise zihniyeti ve bazan siyasi entrikalar da bundan istifadeye kalkışarak, meseleyi bütün bütün karıştırır. Bu suretle arkeologların kıymetli keşifleri, hakikatı ayıran müstakbel âlimleri bekliyerek, müzelerle kaplanır. Buna bir misâl olarak, 1771 de keşfedilen Yenisey kitabelerini gösterebiliriz. Bu kitabelere dair 120 sene zarfında yazılan eserler bir ibret olmak üzere okunmamıştır. Bu Türk kitabeleri tam 120 sene rahmetli Tomson'u bekledi..

Pazırık kurganı hafriyatında çıkan eserlere dair yazılan etütlerde de acele verilen hükümler vardır. Rodenko'nun etüdünde şu satırları okuyoruz :

"Her halde bu mezar Türk veya Mogol ırkına ait değil, aryani ırktan olan İskitlerindir."

İskitler'in Türk ırkına mensup bir kavim olduğu isbat edilmiştir. Rodenko'nun bunları Türk saymaması ve Pazarık hafriyatında bulunan kültür eserlerini Türk olmayan İskitler'e mâl etmesi, eski mektebin yanlış telâkkilerine kapılmasından ileri gelmiştir.

Bu hafriyata dair en son eseri yazan arkeolog Griaznov ise, ırk meselesini sükûtla geçiyor.

Bu hafriyatda elde edilen eserlerin Türk tarihi ve dolayısıyla beşeriyet tarihinin bazı karanlık noktalarını tenvire yardım edeceği şüphesizdir. Fakat muhtelif bakımlardan tetkik, selâhiyettar mütehasızlarına aittir. Biz ise bu hafriyatda çıkarılan atların bulunduğu vaziyeti, Türklerin defin merasimi ve âyinlerine dair elimizde bulunan tarihi ve etnografik malûmatlara dayanarak izaha çalışacağız. Çünkü, bugüne kadar yazılan etütlerde, bu cihete hiç de temas edilmemiştir. Griaznov, atların nişanlarına bakarak, bunların on şahsa ait olduğu fikrindedir. Bütün mütalâa bundan ibarettir.

Bu atlarda bizim dikkatimizi celbeden noktalar şunlardır :

- 1) Adetlerinin on ve kulaklarındaki nişanların ayrı ayrı olması,
- 2) Ölü ile beraber gömülmeleri;
- 3) Atların kuyruk, yele ve topuk saçaklarının kesik olması;
- 4) Bu on atın hepsinin aygır olması.

Şimdi biz, dikkatimizi celbeden bu noktaları madde madde ayırmak suretiyle tetkik edelim.

* * *

1) Pazırık höyüğü mezarında on atın nişanlarının ayrı ayrı olması on şahsa değil, on kabileye ait olduğunu gösterir.

Milâttan önce III üncü asırda, Çin vakanüvislerine göre, bu hâvalide Hunlar bulunuyordu. Hunlar'ın Çuki unvanını taşıyan prenslerine 10 bin süvari (yeni bir tümen) tâbi bulunurdu. Bütün bu Hun hâkanları ve beyleri iyi ata mâlik olmaları ile Çin saraylarında meşhur idiler (5). Bu habere nazaran, Pazırık höyüğünün Türk - Hunlar'dan bir tümen beyine ait olduğunu tahmin edebiliriz. Milâttan sonraki devirlerde malûm olan onlu teşkilâtın (On Uygur gibi) Milâttan önceki devirlerde de mevcut olduğu muhakkaktır. Pazırık höyüğünün şarkında yaşayan Ürenha Türklerinde Uygur Ondar (Onlar) yahut Ondar Uygur oymağı, hâlâ mevcuttur (6).

Pazırık hafriyatında bulunan tabut bakıyeleri de Çin vakanüvislerinin Hun hâkanlarını defnetme merasimlerine dair verdikleri malûmata uygundur (7).

Kulaklara vurulan nişanların muhtelif olması, bu atların on şahsa ait olduğunu değil, on kabileye ait olduğunu göstermektedir. Çünkü kulak nişanı in, en kabile hayatı devrinde, şahsi mülkiyeti ifade edemez.

Türk kavimlerinde hayvanlara vurulan damgalara dair mühim tetkikler yapılmıştır. Aristov bu Türk damgalarını mukayese ederek, birçok Türk kabilelerinin akrabalığını yahut muayyen bir zaman da siyasi vahdet teşkil ettiklerini isbata çalışmıştır (8). Fakat bütün Türk kavimlerinde in (in, en) tesmiye edilen ve kulağı kesmek suretiyle yapılan nişana dair bir tetkik yapıldığını bilmiyoruz. Türk kavimlerinde yaptığımız tetkikata göre, bu in'ler damga kadar mühimdir. Mogollar devrin-

de bildiğimiz inçü (= bir prenye mahsus vilâyet) istilâhi da bu in kelimesiyle bağlıdır. Kırgız - Kazak ve Başkurt kabilelerinde in damga kadar mühimdir. İki, üç bin çadırdan ibaret olan bir kabile, at sürüleri aynı in'i kullanmağa mecburdur. İn, son zamanlarda şahsi mülk alâmeti sayılıyorsa da, eski devirlerde kabile mülkiyetini ifade etmiştir.

İN (kulağa konulan nişan), bugünkü bütün Türk kavimlerinde malûmdur. Kabile hayatını bin senedenberi kaybeden Anadolu Türkleri'nde bile bu kelime mevcuttur. "Divanü Lûgat-it-Türk" te in kelimesi mevcut değilse de inemek kelimesi vardır.

Kaşgarh'nın izahına göre (c. III, 193), bu kelimenin mânası koyunun kulağına nişan vurmaktır demektir.

Her kabilenin in'i başka olduğuna göre, Pazırık höyüğündeki mezar sahibine hediye edilen atların da, on kabile tarafından taktim edildiği şüphesizdir. Griaznov'un dediği gibi, on şahıs tarafından değildir.

Mâtem merasiminde her kabilenin ayrı bir kül olarak iştirak ettiğini biz, Altınordu hanlarından Mamay'ın defin merasiminde de görüyoruz.

Mamay devrinde On San Nogay ve Yedi San Nogay kabileleri vardı. Mamay'ın defin merasimine Yedi San Nogay iştirak etmiş ve bunların her biri bir at getirmişti :

"Aydındı Mamay öldü dep

"Beş avuldıñ semî-yüzü sündü dep

"Yedi avul, yedi argımak (at) yeteklep

"Yensizlerin ters ilüp sığışılây kelgen gün" (9).

2) Ölüyü atıyla beraber defin, Türklerde çok eski bir âdettir.

Bu âdet son devirlere kadar Yakut ve Altay Türkleri'nde de devam etmiştir (10). İslâm Türkleri'ni hikâye ve destanlarında bu eski âdeti pek açık görüyoruz. Manas destanının Yoloy Kan hikâyesinde şu misralar vardır :

Yakşı Bolot öldü dep
ayga bakkan aksaray
ak saraylap koyunğar!

.....
bir semiz de bir arık
aygır baylap ketinğar!

.....
menden kalgan Aç Budandı
başma baylap koyunğar! (11)

Kırgız - Kazakları'nın destanı kahramanlarından Er Sayın arkadaşlarına :

"Karagaydan tabıtım
"Tanğdap mingen kök attı
"Bekem kılıp salıngız!
"Basıma mıktap baylanğız!" (12)

diye vasiyet ediyor.

Nogayların hamaset türkülerinde kahramanlar kıyamet gününde atlarının ken-dilerine geleceğini temenni ediyorlar :

"Kıyamet kün bolğanda
"Kuyruk yalıñ kınalap
"Sen yolukkun yürügüm!" (13)

Türkler, hayatlarında rol oynayan atın öteki dünyada da arkadaş olacağına inanmışlar ve ondan ayrılmak istememişlerdir. Türk kahramanları ve hükümdarlarının Atı, Kara atı, Boz atı gibi unvanlar taşıdığı da malûmdur (14).

3) Pazırık hafriyatında çıkarılan atların hepsinin kuyruk ve yelelerinin nemünasebetle kesilmiş olduğu, bizim bildiğimize göre, kimse tarafından izah edilmemiştir.

At kuyruğunu kesmek Türkler'de mâtem alâmeti olduğu, Türk tarihi ve etnografyası ile uğraşanlarca malûmdur. Bu amelîyeyi ifade eden bir istilâh da vardır: tullamak Kırgızca'da bu kelime tuldamak şeklinde telâffuz olunur; yas ve mâtem tutmak mânasını da ifade eder (15). Kümüçça'da ise fullamak = mâtem alâmeti olarak, at kuyruğunu kesmek, demektir. Yakutça'da tuluyah yetim, öksüz demektir (16). Bütün Türk lehçelerinde müşterek olan tul = dul kelimesi de mâtem alâmeti olarak at kuyruğunu tullamak (yani kesmek) âdetinin pek eski olduğunu isbat etmektedir. Destanı hikâyelerin bize anlattıklarına göre, rüyada birinin bindiği atın kuyruğunu kısa veya kesik görmek,

37

o adamın ölümüne işaretler. Er Sayın'ın karısı kaynanasına :

"Men bugün bir tūs kördüm,
"Cavrunum tola kara şaş
"Cayılınğki köründü,
"Bederlengen bes fırnak
"Kanga malınğki köründü...
"Cavda cürğün balanğdınğ
"Astında ak boz at
"kuyruğu kelte köründü" (17)

Mâtem alâmeti olarak at kuyruğunu kesmek âdetinin, eski Anadolu Oğuzları'nda da devam etmiş olduğunu biliyoruz. Dede Korkut hikâyelerinin kahramanlarından biri ölürken :

"Yiğitlerim, yeryüzünden örü turunğ
"ag boz atunıng kurugunu kesinğ..." (18)

diyor. Bu kahramanın mâtemi tasvir edilirken :

"Kaza benğzer kızı gelini ag
"çıkardı, kara gyıld, Ag boz
"atının kuyrugun kestiler" (19)

denilmektedir.

Anadolu'da bu âdet, Türkmen boyları arasında son zamanlara kadar devam etmiştir. Türkmen ağıt - mersiye'lerinde şu beyitlere tesadüf ediyoruz :

"Doru atın yemlenemeyo
"Kesilmiş kuyruğu yellenemeyo
"Al'ın ölümü yürek sızlatır
"Atımla anacığın söylenemeyo" (20).

Görülüyor ki, mâtem alâmeti olarak at kuyruğunu kesmek, Anadolu'da son zamanlara kadar devam etmiştir.

Tul kelimesi mâtem münasebetiyle kuyruğu kesilmiş mânasına geldiği gibi harbe girmek için hazırlanmış at mânasına da gelir (21) ki, bu son mâna şüphesiz yenidir ve ölüme hazırlanma mefhumunu ifade etmiştir.

Mâtem alâmeti olarak at kuyruğunu kesmek yerine, bağlamak veyahut örmek de vardır. Rivayete göre, Beltir Türkleri, eski zamanlarda ölünün sevdiği atı eyerleyip müteveffanın eşyalarını üzerine bağlarılardı. Sonra atın kuyruk ve kâkülünü

kadın saçları gibi örürler ve öldürüp mezarın üzerine bırakırlardı (22). İslâm müverrihlerinin verdikleri malûmata göre, Malazgirt meydan muharebesine giren Alp Arslan defin merasiminde yapılacak âdetleri yaptı, kendi eliyle atının kuyruğunu bağladı ve askerleri de onun gibi yaptılar (23).

4) Hafriyat esnasında bulunan atların hepsinin de aygır olması, kurban merasimi bakımından Türklerin malûm bir âdetiyle izah edilebilir.

Türk kavimlerinin anane ve âdatına dair toplanan bütün materyellerden görülüyor ki, âyin ve merasimde yalnız erkek hayvan makbuldür.

Kırgızlar'ın âdat ve ananelerini tetkik ederek büyük bir eser yazan Kırgız - Kazak bilgini Velihan oğlu Çokan, Kırgızlar'ın dişi hayvanı kurban etmediklerini yazıyor. Bütün Türk destanları Çokan'ın bu sözlerini tasdik etmektedir. Nogay, Kazak - Kırgız ve sair Türk kavimlerinde meşhur olan Çora destanında bir kahraman, karısına deveden buğa, attan aygır, sığırdan buğa, koyundan koç keselim. Tanrıdan bir oğul istiyelim diyor (24). Dede Korkut hikâyelerinde tavsif edilen kurban âyinleri, düğün ve doğum merasimlerinde hep attan aygır, deveden buğa koyundan koç öldürülüyor (25).

Kahramanlar oğullarına hitap ederken doğduğunda dokuz buğa öldürdüğüm oğul! diyorlar (26). Kahramanlar ölürken aygır atım kesip aşım versün diye vasiyet ediyorlar (27). Pazırık kurganı mezarında bulunan atların hepsinin de aygır olması işte bu Türk âdet ve ananesiyle izah olunur.

Hülâsa : Pazırık hafriyatında açılan mezardaki defin, âyin ve merasimlerini gösteren bütün eserler, ancak Türkler'in defin, âyin ve merasimlerine ait anane ve âdetleriyle izah olunmaktadır. Hafriyatta çıkarılan bütün eserler, Türkler'in Orta Asya ve Altay'da kablemilât devirlerde inkişaf ettirdikleri kültürün mahsullerindedir.

Pazırık mezarının diğer bir eşi, şimali Moğolistan'da bulunan Noyın Ula mezarıdır. Bu mezarın birinci milâdi asırda yaşayan şarki Hunlar'a ait olduğu kabul edilmektedir (28). Bu iki mezardan çıkarılan

eşyalar üzerindeki iki resmin yekdiğerine benzeyişi calibi dikkattir. Her iki resim bir fikir ifade ediyor.

Bu iki mezarın aralarında mesafe itibarıyla 1500 kilometre ve zaman itibarıyla ancak iki veya üç asır vardır. Her iki mezardan çıkarılan eserlerin de aynı kültür merhalesine ait olduğu şüphesizdir. Binaenaleyh bunlardan birini Türk - Hun mezarı ve diğeri de göya Türkler'le irki alâkası olmayan diğer bir etnik zümreye ait mezar telâkki etmek doğru değildir.

Orta Asya, Sibiryâ, Altay, Kafkasya ve Anadolu'da yapılan hafriyatlarda elde edilen kültür eserlerini tetkik ederken, Türkler'in cihan kültür tarihindeki rollerini ve Türk kavimlerinin etnoğrafyasını, folklor hazinesini daima göz önünde bulundurmak lazımdır. Bu cihet ihmâl edilirse, bütün bu eserler ancak antika olarak kalır ve cihan kültür tarihini tenvir bakımından kıymetleri takdir edilemez

* * *

Atatürk,
Bayanlar, Baylar,

Konferansımı dinlemek lûtfunda bulduğunuzdan dolayı size teşekkürlerimi sunarım. Yalnız, mevzuumu bitirirken, daha bir kaç söz söylemekliğime müsaadenizi dilerim.

Bu küçük konferanstan maksadım, Altay'da Türk'ün eski beşliğinde bulunan bir mezarın, Türk mezarı olduğunu isbat ederek, kültür tarihimiz için bir kazanç temin etmek değildi. Bitaraf ve hüsnüniyet sahibi âlimler için bunu isbata lüzum olmadığı gibi, kültür tarihimizin de bir mezar kazanmağa hiç de ihtiyacı yoktur. Bu konferanstan maksadım, atalarımızın bıraktığı bu gibi maddî kültür eserlerini tetkik ederken eski Türk rivayetlerinin, epeyelerinin ve umumen folklor ve etnoğrafya materyallerinin bu sâhadaki ehemmiyetini göstermekten ibarettir.

Yazılı vesikalarla halledilmesi güç olan bazı meseleler, etnografya ve folklor bakımından tetkik edildiği zaman aydınlatılabilir. Nitekim, bu konferansım bunun bir küçük örneğidir. Bunun içindir ki, Türk gençliğinin tarih, arkeoloji ve antropoloji ile beraber etnografya ve folklor sâhasına

da ehemmiyet vermelerini dileriz. Atatürk'ün irşatlarıyla tarih, antropoloji ve arkeoloji sâhasında zaferler kazanan Türk ilmi, bu sâhada da muhakkak muvaffak olacaktır. Atatürk'ün irşatları her muvaffakiyetin bir rehinesidir.

- (1) Soob, GAIMK, 1931, No. 2.
- (2) Arkeolog. Trudi Akad. Nauk. 1935, II.
- (3) M. Griaznov, Pazırık. Kurgan (Le kourgane Pazıryk) Mosk. 1937.
- (4) "Hakim. Müblye", 1934, No. 4699, 4721.
- (5) Hiasint, Soob. Sved. I, 1-18.
- (6) Katanoff, Pisma. Petersb. 1897, s. 8.
- (7) Hiasint (Aktınof) Sobr. Sved., I, 16 Ho Griaznov'un etüdünde 12 ve 32. sayfaları mukayese ediniz.
- (8) Aristov, Optı vıyasneniya etalcesk. sos., (J. starin IV, 1894); Zametnki (I. S. VI, 1896).
- (9) M. Osmanov. Dialectes de Nogay SPB. 1883, s. 61.
- (10) V. Ichlison. Oçerki o pesel. Yakut ob. ("Jıvaya Starina" V. 1895, s. 137); Potanin. Oçerki SZM. IV, 36 - 38; Katanoff, O pogrebal. obrıdadı u Türk... Kazan, 1894, s. 7-13; Yastremskiy, Yakut Halk edebiyatı örnekleri, 27, 28, 30; Radloff - Katanoff, Proben, IX, 37-4-37.
- (11) Radloff, Proben, V, 519.
- (12) Radloff, Proben, III, 201.
- (13) M. Osmanov. Dialecte de Nogal, 19.
- (14) Tarihi Oğuc ve Türkân ve hikâyeti. Damat İbrahim Paşa, 919, varak 287 B.; Titov, Bogatir, Poemi Minusın. Tatar "Etnograf Sbornik" IV, 1858, s. 85, 89, 94, 102. v.s.; Katanov. Zamogonıya o Bogatir. poemah Minusın. Türkov, PBorg, 1885, s. 6. Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen kahramanlar da atlarıyla beraber zikrolunur: "Konur atlı Kazan" (s. 22), "Boz aygırlı Beyrek" (s.s. 35, 85, "Boz aygırlık Bamsı" (s. 41).
- (15) Radloff, WB., III.
- (16) Pekarskiy, 2500.
- (17) Radloff, Proben, III, 293.
- (18) "Kitabı Dede Korkut" s. 169.
- (19) Dede Korkut, s. 170.
- (20) Ali Rıza Yalğın. Cenupta Türkmen Oy-makları, V. (basılmaktadır).
- (21) Radloff WB. III, 1465, 1467.
- (22) N. F. Katanoff. Opegreb. Obrıdadı U. Türk. Plemen., Kazan 1894, s. 8-9; Proben IX, 374 - 375.
- (23) İbn-el-Esir (Mısır El - Eşher matbaası, 1201) c. K, s. 27.
- (24) Zirgo. 1904, t. XXIX, s. 17.
- (25) Kitabı Dede Korkut, s. s. 9, 27. Mukayese ediniz: Radloff, Proben, III, s. 373 (ucetn 310).
- (26) Aynı eser, s. 91.
- (27) Aynı eser, s. 81.
- (28) V. Kazanovıç. Noyın Ula hallsinin boyalarını eski haline İera (La Reconstitution des Couleurs primitives d'un Tapis de Noin - Oula) Mosk. 1937, s. 5, 11.

Yerli Melodilerin Armonilenmesi

Yazan : Halil Bedi YÖNETKEN

Türk müziği yayımlarını dinleyenler; bazı kanunî ve udilerin, zaman zaman çift sesler çıkardıklarını, çoğu zaman paralel üçlülerle ikinci bir melodi işittirdiklerini son zamanlarda saz takımlarına alınan violonsellerin de aynı şeyi yapmaya çalıştıklarını, keman çalanların da karar notalarını tutarak onun üzerinde esas ezgileri çaldıklarını, eskiden beri tanburalarda arada bir bütün tellere yurulduğunu, hele piyano çalanların insiyakî bir surette akorlar çaldıklarını elbet te duymuşlardır.

Armonik sesler işittirilmesi halk müziğinde daha geniş çapta vaki olmaktadır. Bağlama ve kemençelerde işittirilen çok seslilik çok dikkate layıktır. Biz halk müziği derleme gezilerimizde bir defa Perçek'te bağlama ve kemane çalan iki Alevî halk sanatçısından iki sesli ezgiler kaydetmiştik. Bu bir nevi Diaphonie veya Organumdu. İlim yönünden son derece enteresan bir olaydı. Gerek bağlama ve gerek Karadeniz kemençesi gibi halk müzik aletlerinde sanatkarların neye tek tel üzerinde tek ses çıkaramadıklarını ısrarla sordüğümüz zaman, bize daima "Böyle daha tatlı oluyor", cevabını vermişlerdir. İki ayırış zurna yan yana geldiği zaman kabası "Dem" tutar, diğeri melodiyi çalar. İlh. Bütün bunlar armoni ihtiyacının beşeri ve fıtrî bir ihtiyaç olduğunu ifade eden belirtilerdir ve bu, sanat ve ilim yönünden son derece enteresan bir konudur.

Melodi ve Ritim gibi esas müzik unsurlarından biri, mühim bir yapıcı unsur olan armoni yahut çoksesliliğe karşı beşerin tabiatında meknuz olan bu tabii temayüle Avrupada bin sene önce cevap verilmeye başlanmış, çokseslilik tekniği büyük gelişme göstererek batı müziğine bugünkü yüksek ifade kudretini kazandırmakta ön saf-ta rol oynamıştır. Yirminci yüzyılın ortasını geçtiğimiz bir devirde bu unsurdan yeter derecede faydalanamıyoruz. Bizde son zamanlarda klâsik müzik alanında öyle yeni şarkılar ve saz eserleri yazıyor ki, bunları yazarların çokseslilik tekniğini bil-

memelerine ve meselâ eserlerine piyano refakati yazmalarına insan teessüf ediyor. Bunlara hiç olmazsa bu işle ilgilendirilecek armonistler tarafından refakatler yazdırılsa diye düşünüyoruz.

Türk müziğinde çokseslendirilecek çok örnek mevcuttur. "Köçekçe" ler, bilindiği gibi, Ulvi Cemal Erkin çok sene evvel orkestra için armonilemiş ve tertiplemişti. Bu sayede köçekçeler dünyanın her tarafında çalınabilmek saadetine erişmişti. Çok evvel Radeğlia gibi bazı besteciler bazı peşrevlerimizi orkestre etmişler, bazı kimseler peşrev ve saz semailerini piyano için armonilemişlerdi. Bundan başka birçok halk müziği örneklerini, bilhassa ses eserlerini birçok bestecilerimizin eserlerini birçok bestecilerimiz senelerce önce armonilediler. Cemal Reşit Rey, Ferid Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Ahmed Adnan Saygun, Neçil Kâzım Akses ve Bülent Tarcan bu sahada birçok güzel örnekler verdiler. Bazıları da bazı türkülerimizi ses ve piyano veya ses ve orkestra için tertipediler veya bunlardan orkestra ve piyano eserleri meydana getirdiler.

Yerli eserlerin armonilenmesi üniversal bir konudur. Bu dünyanın her tarafında yapılagelmıştır. Bilhassa ondokuzuncu yüzyılın romantizminden bu tarafa milli beste okullarında on binlerce ezgi bu şekilde armonilenmiştir. Bazı yerlerde halk ezgilerinin armonilenmesi faaliyeti milli beste okullarının yaratılması devrine tekaddüm, hatta önderlik etmiştir. Bir tarihte yerli ezgilerin armonilenmesine bizde önem verilmiş, güzel bir çalışma ile birçok ezgiler bilhassa korolar için çokseslendirilmiştir. Bir duraklama devri geçiren bu hareketin yeniden canlanması ve çokseslendirilme hareketine hız verilmesi çok faydalı olur. Yalnız şüphe yok bu çoksesliliğin gerek ilim ve gerek sanat ve zevk bakımından doğru ve başarılı olması, daha doğrusu bu işi, bilenlerin yapması gerektir. Zevksiz bir çoksesliliğin hiç bir sanat ve eğitim değeri olamayacağı şüphesizdir. Yerli tonla-

Manzum Bir Tûti-nâme

Yazan : Cahit ÖZTELLİ
Millî Folklor Enstitüsü Müdürü

Doğuda ve Batıda çok tanınmış bir hikâyeler kümesidir. Çerçeve hikâyelerin en ünlülerinden olup özellikle Hindistan ve Orta Asya'da çok yayılmıştır. Tûti-nâme (papağan kitabı) nın aslı Sanskritçedir. İlk çevirileri Farsçaya yapılmış, daha sonra Nahşebî adındaki İranlı yazar çağının diline göre daha güzel bir çevirisini yapmış. Zamanla dili eskiyen eser yeniden sadeleştirilerek çevrilmiştir. Son olarak On Yedinci Yüzyılda Kaadiri adlı bir yazar tarafından ve büyük Hind - Türk hükümdarı Ekber'in emri ile daha sade bir dille yeniden ve biraz da kısaltılarak kaleme alınmıştır.

Bu son çeviri Hindçeye, Bengale diline ve Türkçeye çevrilmiştir. Türkçe çevirisini On Yedinci Yüzyılın büyük bilginlerinden Sarı Abdullah Efendi yapmıştır. Bu çeviri ilk olarak Mısır'da Bulak basımevinde (h. 1254/m. 1838), ikinci kez İstanbul'da (h. 1256/m. 1840) basılmıştır. Benim kitaplarım arasında da taşbasma bir Tûti-nâme varsa da nerede, ne zaman basıldığı ve kimin tarafından yazıldığı gösteren bir kayıt yoktur. Bu baskının kenarlarında "Kâmil-ül Kelâm" adlı bir hikâye de yer almaktadır. Yaptığım araştırma sonunda bunun da Sarı Abdullah Efendinin olduğunu anladım.

Tûti-nâme İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça ve Rumca (Atina) dillerine de çevrilmiştir.

rın armonilenmesi işi hem ilim ve hem zevk işidir. Buna ehil olmak lâzımdır. Unutmamak gerektir ki Estetik, tekniği yaratmış ve ona hakim olmuştur. O teknik ki sanat için gaye değil ancak vasıta.

Modern Türk müziği eserleri yaratan Türk bestecilerinin orijinal eser yaratma faaliyetleri yanında ve dışında, hararetili, fakat her yönden başarılı bir armonileme ve çok seslendirme faaliyetinin yeniden doğması ve hız alması hem sanat ve hem eğitim yönünden çok faydalıdır.

Tûti-nâme'de benim saydığım doksan-dan çok hikâyeye içinde hikâye vardır. Başlangıcını şöylece özetleyebiliriz :

"Sait adındaki tüccar uzun bir yolculuğa çıkacağı sırada, daha önce yüksek bir para ile satın aldığı Tûti (papağan) üzerine karısı ile bir anlaşmaya varıyor. Karısı, yapacağı işlerde daha önce Tûti'ye danışacak, ondan sonra istediği gibi davranacaktır. Sait yola çıkıyor. Genç ve güzel karısını konsularından biri görüyor. Tür-lü çarelere başvurarak kadını evine gelmeye razı ediyor. Fakat, anlaşma gereğince Tûti'ye danışıyor, O da her gece bir hikâye anlatarak kadını, kocası gelinceye kadar oyalıyor ve böylece mutlu bir sonuçla bu hikâyeler demeti son buluyor."

Bilinen kaynaklar yukarıda verdiğimiz bilgiden fazla birşey söylemiyorlar. Elimizdeki taşbasmaya bakarak anlıyoruz ki, halk için bile yapılan basmalar hep Sarı Abdullah Efendinin eseridir. Bir de manzum Tûti-nâme yazarı Hamîd Lâhûrî vardır ki, bunun üzerine hemen hiç bilgimiz yoktur. (bk. İslâm Ansiklopedisi, Nahşebî maddesi).

Son günlerde elimde manzum ve yazma bir Tûti-nâme geçti. Başvurduğum kaynaklarda ne eser, ne de yazarı hakkında bilgi bulamadım. Eserin başı ve sonu tamdır. Boyutu 21x15, Yaprak sayısı 94 olup 187 sayfadır.

Şairi Maraşlı Hilmi, önsöz bölümünde kendini şöyle tanıtır :

İşit bir hoş hikâyet demiştir Mer'ası Hilmi
Am tanzim etmiştir Behesni'e edüp inşa
Demiş ki ehl-i evlâda sizinle edelim rihlet
Çıkalım şehri Mer'as'dan görelim neyleye
Mevlâ

Anlaşıyor ki, çocuk çocuğu ile Maraş'tan ayrılıp yola çıkıyor. Besni'de eserini bitiriyor (Besni'nin eski adı Behesni olup Maraş'a bağlı idi).

Eserin yazılış tarihini de şu beyitten anlıyoruz :

4323

40

41

Mieteyn ve elf otuz altı senesi mâh-i zillilece
Yedinci günü azm ettik inâyet eyledi Mevlâ

Eserini (h. 1236/1820) yılında yazmıştır. Giriş bölümüne geçmeden yazar, niçin bu eseri yazdığını anlatıyor. Buna göre, çoluk çocuğu ile Maraş'tan çıkıp Besni'ye geliyor. Burada "Birez ahbab gelüp bana dediler — Niçün yazman birez (bir az) tuhfe dediler".

Ahbablarının kendisinden hatıra olarak bir eser yazmasını istemesinden anlaşılıyor ki, Maraşlı Hilmi Tûti-nâme'yi yazmadan önce de, hiç olmazsa kendi bölgesinde şairlik yönünden tanınmaktadır.

Dostlarının bu isteklerine Maraşlı Hilmi şu karşılığı veriyor :

Dedim, bende tecmül yok nideyim
Dahi bende iyakat yok nideyim
Dediler söyle Tûti-i nevâdan
Olalım âgâh biz de o mâceradan

Bunun üzerine şair :

Beyan etmiş anı ki fâzıl Atâyi
Söylemişdir İbtilâdan İntihâyî

Diyor, Dostları :

Dediler nesrile etmiş kim beyanı
Sen bize veznille et hem ayâm

Bu parçalardan anlaşılıyor ki, daha önce Atâyi mensur olarak Tûti-nâme yazmış. Bu zatın Nev'i Zade Atâyi olması gerekiyor (17. yz.). Fakat onun eserleri arasında böyle bir esere rastlanmıyor. Gerçi Atâyi'nin Hamsesinde Sâkinâme'den başkaları, küçük hikâyelerden meydana gelmiştir. Ama, Tûti-nâme değildir bunlar. Ayrıca Hilmi'nin bildirdiğine göre, onun eseri neşir yoluyla yazılmıştır. Bu durum karşısında, Onbeşinci yüzyıl şairi Atâyi'nin eseri olabileceği hatıra geliyorsa da, buna da pek imkân göremiyoruz. Hilmi'nin bir yanlışlık yapması da düşünülemez. Kendisinin okuyan, hem de değerli eserler okuyan bir kimse olduğunu giriş bölümünde "Mantık-kut-Tayr" gibi önemli bir eserden ve bunu okumuş olduğundan bahsetme-

sinden anlaşılıyor. Eğer bu Atâyi, ünlü şair Nev'i Zade olmasaydı, Hilmi o zaman ikisini birbirinden ayırmak için bir şeyler söyleyerek belirtirdi. Her ne olursa olsun bu cihet birkaç bakımdan üzerinde çalışılmaya değer bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Şimdilik belli kaynaklar bu sorumuza cevap vermiyorlar.

Bu yeni Tûti-nâme şu sorunları ortaya çıkarıyor :

- 1 — Bugüne kadar bilinmeyen Maraşlı Şair Hilmi'yi ve eserini tanıyoruz.
- 2 — Hiç bir kaynağın haber vermediği, Nevâi'nin bir de mensur Tûti-nâme yazdığı anlaşılıyor.

Bütün bunlar Tûti-nâme ile uğraşacakların üzerinde durmaları gereken ve çözüm bekleyen sorunlardır. Ben şimdilik kısaca eseri haber vermekle yetiniyorum.

42

(Büsin : 11009 — 15)

Araştırmalar :

Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri

VE CÜMLE YAPISI

II

Yazan : İbrahim Zeki BURDURLU

tır. Bunlar fiil cümleleridir. İsim cümlelerinde hareket olmadığı için çok az kullanılmışlardır.

Birkaç isim cümlesine bakalım :

Oğuz zamanında Kanlı Koca dirler idi, bir gürbüz er var idi. (Kan Turah)

Ol üç canavarın biri kağan aslan idi, biri kara buğaydı, biri dahi kara buğra idi. (Kan Turah)

Ama sormak ayıp olmasın otak kimindir? (Bamsı Begrek)

Apul Apul yürüyüşü adam gibi. (Tepegöz)

Tepegöz bildi ki Basat mağaradadır. (Tepegöz)

Gelenler bildi kim bunlar Oğuz erenlerindendir. (Salur Kazan)

Meğer Han'ım Oğuz'da Duha Koca Oğlu Delî Dumrul dirler bir er var idi. (Delî Dumrul)

Gördü ki, belinde kopuzu var. (Segrek)

Çeşitli hikâyelerden aldığımız bu isim cümlelerine bakalım. Hepsisi de birer tanım yapmakta, bir bildiriye gerçekleştirmektedirler. Fiil cümlelerinde bulunan canlılık bunlarda görülmez. Öyle olduğu halde bu cümlelerde de bir özellik görülmektedir. İlk iki cümle sıralı cümledir. Üç cümle bağılı cümledir. Anlatım, bu cümlelerdeki yavaşlığı ortadan kaldırmak için bazılarını sıralı, bazılarını bağılı duruma sokarak fiillerini artırmıştır.

Fiil cümlelerine baktığımızda görülen önemli özellik şudur :

- 1) Basit fiil cümleleri altı yüz kadardır.
- 2) Bileşik fiil cümleleri çok azdır.
- 3) Bağılı fiil cümleleri çok azdır.
- 4) Sıralı fiil cümleleri çoğunluktadır.

Burada şu sonuca varıyoruz : Hikâyelerde en fazla canlı fiillerle kurulmuş sıralı cümleler kullanılmıştır.

Sıralı cümleler, ister tek öznelli, tek yüklemli, isterse ayrı ayrı öznelli, ayrı ayrı yüklemli olsunlar, hareket, kıvraklık, canlılık gösteren cümlelerdir. Bu cümlelerin

III

Dede Korkut Hikâyeleri'ni okurken cümlelerin yapılarında önemli bir kuruluş özelliği bulunduğu hemen anlaşılır. Konuların destan özelliğinde olması, kahramanlarının canlı bir hareketlilik içinde oluşması, olayların ara duraklarla kesilmeden sonuca dek hızla sürdürülmesi üzerinde düşünürken cümleler dikkati çekiyor.

Yerinde durmayan, göçebe Türk, savaşan, uğraşan Türk, çok hareketli olan yaşamını yazıya geçirirken çok kıvrak bir dilin akışını duyuran cümleleri kullanmayı üstün tutmuştur. Cümlelerin çoğu, basit ve sıralı cümlelerdir. Basit ve sıralı cümleler hareketli cümlelerdir, bir destanın olay akışını yansıtmaya yararlar. Destanda, olay, tam bir değişme içindedir, olayın akışı hiç durmaz. Bu cümleler, bu amaç için pek uygundur.

Hikâyelerde bağılı cümleler yoktur. Bazı hikâyelerde bulunan bağılı cümleler (Delî Dumrul'da yetmiş sekiz cümle içinde sekiz; Tepegöz'de yüz altmış iki cümle içinde sekiz; Begil Oğlu Emre'de yüz otuz cümle içinde bir; Salur Kazan'ın Evi'nin Yağmalanması'nda bir tane bağılı cümle vardır) bize XIV. yüzyıl Türkçesinin önemli bir özelliğini veriyor. Türkçe'de bağlaçların kullanılması yabancı dillerin etkisiyle başlamıştır. Canlı hareketler, atılışlar, koşuşlar, çarpışmalar, ata binme, ava gitme, göçebelik gibi durmadan değişen yaşam uzun ve bağılı cümleler istemez.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde iki binden fazla cümle var. Bu cümlelerin yapılarındaki öğeler Türkçe cümlelerin kuruluş özelliğine uygundur. Yalnız cümlelerin yüklemelerinde önemli bir özellik göze çarpıyor. Yüklem görevinde bulunan fiillerin hepsi canlıdır. İki binden fazla cümle içinde yalnız iki yüz elliye yakın isim cümlesinin bulunması dikkati çekmektedir. Burada şu sonucu çıkarmak erken bir davranış olmaz: Hikâyelerin canlılığı, anlatımın canlılığı fiillerin canlılığıyla sağlanmış-

43

birbiri ardınca gelen cümleleri anlatımın lüzumı gerçekleştirir. Sonra bunlar ayrı bir musiki akışı verirler. Kısa kısa kurulmuş olan sıralı cümlelerde sık sık gelen fiiller, çekim eklerinin sesleriyle bir uyum yaratır. Bir yandan hızlılık, bir yandan hafif cümlelerin musikisi, anlatıma ayrı bir uçuş havası veriyor. Hikâyelerin kahramanları yerlerinde duramayan, her zaman bir eylem içinde bulunan kişilerdir. Geleneğine göre davranmaları, sınır düşmanlarıyla savaşmaları, tutsak olmaları, kurtulmaları, her zaman utkuya kavuşmaları, bir eylem durumudur. Sıralı cümlelerle basit cümleler, bu davranışları tam verebilen cümlelerdir. Anlatımı oluşturan bu çeşit cümleler üzerinde durulmuş :

Kazanı kılıçladı, zerre kadar kestürmedi öte kiçti. (İç Oğuzla Taş Oğuz)

Bu kere at oğlanın bileğinden boşandı, kaçtı. (Segrek)

Sıçradı, kâfirler arasından kaçtı. (Segrek)

Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. (Deli Dumrul.)

Kazan dakı aktarıldı yine bindi, oğlunun boynun öpdü. (Salur Kazan)

Kâfirler gördüler gelenler kâfire benzemez, kaçtılar, kaleye girdiler, kapularını yaptılar. (Salur Kazan)

On beş yaşına girdi, yiğit oldu. (Yigenek)

Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar, getirip kara otağa kondurdular, kara keçeyi altına döşediler, kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. (Boğaç Han)

Dirse Han'ın Hatunu kayıttı, geri döndü, katlanmadı, kırk ince kızı boyuna aldı, bedevi ata binip oğlanı isteyi gitti. (Boğaç Han)

Ben oğlanı alayım, ava gideyim, yedi günlük azımla çıkayım, ok attığım yerleri, kılıç çalıp baş kestğim yerleri göstereyim. (Uruz Beg)

Çoban yığınağı görünce ibret aldı, geri döndü, sapan taşını tuttu. (Tepegöz)

Beyler bindiler, aslan yatağı üzerine geldiler, aslanı kaldırıp oğlanı tuttular. (Tepegöz)

Tavla tavla şahbaz atlarına bindiler, kızıl kızıl katar develerini yettiler ağır ha-

zinesini, bol akçasını yağmaladılar. (Salur Kazan)

Tan attı, gün doğdu, Begrek'in atası anası baktı gördü. (Bamsı Begrek)

Kan Turah'ya haber oldu, baban geldi dediler. (Kan Turah)

Bu cümlelerde açıkça görülüyor ki, canlı fiiller, sıranmış cümlelerin sonlarında hareket kompozisyonlarını çok olumlu bir anlamda diriliğe kavuşturuyor. Bu cümlelerde sözcükler fazla değildir. Birkaç sözcükten sonra gelen fiil ve öndan sonra gelen fiiller anlatımı, eylemlerin pek güçlü bir durumda etkilediğini gösteriyor. Anlatım, sık sık gelen kiplerin, şahıs eklerinin yarattığı hava içinde eylemlerin sürüp gittiği bir gidiş özelliği kazanıyor.

Gelişigüzel alverdiğimiz şu paragraftaki cümlelere bakmak da bize ayrı bir örnek olacaktır. Bu paragrafta anlatımın nasıl canlı, diri, hareketli, sert ve hızlı olduğunu göreceğiz. Destan Hikâyelerinin anlatımlarının baştan sona değin hep canlı kalmasının tek nedeni üsluptaki bu cümle yapısının konuyla bağdaşmış olmasındır.

"Kahn Oğuz begleri atlandılar, Bayburt hisarına çapar yettiler. Kâfirler dakı bunları karşıladılar. Kahn Oğuz Begleri aru sudan abdest aldılar, ağ alunlarını yire kodular iki rik'at namaz kıldılar. Adı görklü Muhammed'i yad götürdüler. Gumbür gümbür nakaralar döğüldü. Bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu. Şöklı Meliki böğürdübeni Kazan Beg attan yere çaldı. Kara Tekürü Deli Tundar kılıçladı yire saldı, Kara Arslan Meliki Kara Budak yere saldı. Derelerde kâfire kırgun girdi. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçti." (Bamsı Begrek)

Sıralı cümlelerden sonra canlılığı sağlayan cümleler, basit fiil cümlesi sıra cümlelerle birleşerek hikâyelerin ana hareket düzeninde etkili bir akıcılık yaratıyorlar.

Basit fiil cümlesi, sözcük sayısı az olan cümle demektir. Bu çeşit cümlelerde hem anlatım kesinliği vardır hem de canlı fiillerle kurulmuşlarsa hareket tamdır. Özne ve yüklem birbirlerinden uzakta değildirler. Uzakta bulunmadıkları için eylemi yapma, yapılan eylemi bildiren özne ve yüklem tam bir canlılık içindedir. Cümlelerin bu hareketli durumuna di'li geçmiş

kipinin anlam özelliğiyle bileşik zaman olan hikâyenin özel durumunu eklersek durum tamca aydınlanmış olur. Di'li geçmiş zaman, yapılan eylemin bilinçle yapıldığını bildirir. Hikâye bileşik zamanı, tüm kiplerin eylemlerini hikâye anlatımına sokar. Basit fiil cümleleri, di'li geçmiş zamana girince, eylemler bilinçli bir anlam kazanır. (Geldi, oturdu, yattı, aydı, verdi.) Bu durum, destan - hikâyeyi yaşama bağlar, Dede Korkut, olayları yaşamışçasına anlatıyor. Bu anlatım, basit ve sıralı cümlelerin canlı fiillerle, di'li geçmiş zamanla çekimlerinden doğmaktadır. Birkaç basit, fiil cümlesi görelim :

Kırk yiğit ile babasına karşı vardı. (Kan Turah)

Meğer kız meydanda bir köşk yapırmış idi. (Kan Turah)

Oğul bugün Oğuz'da ne gördün? (Bamsı Begrek)

Yıldı bir kere Bayındır Han yanına varur idi. (Begil Oğlu Emre)

Basat, koçun başını Tepegöz'ün eline sundu. (Tepegöz)

Bunların yanında yer alan bileşik cümlelerde ayrı bir özellik vardır. Bunların yan cümlecikleri vardır. Yan cümleciklerin tek olması bizi açık bir sonuca götürmektedir: Anlatım bunlarla da kısadır, kıvraktır, canlıdır. Eğer bileşik cümleler birden fazla yan cümlecikle yapılsa ve sözcükleri çok olsaydı cümlelerde bir hafiflik, bir uçuluk bulunamazdı. Olayların hareketini sağlamak, dile bir ağırlık vermemek için yan cümleler de ayrı bir ödev almışlardır. Yan cümleler, temel cümlelerin yargısını tülemekte ve ayrıca bir hareket vermektirler. Yan cümleciklerin yüklemeleri de canlı, hareketli fiillimlerle yapılmıştır. Şu örnekleri inceliyelim :

Kılıç çekip altı kâfir tepeledi. (Segrek)
Taş Oğuz beyleri bunu görüp hep attan indiler. (İç Oğuzla Taş Oğuz)

Oğlan yumruğuyla boğanın alınına kaya tufup çaldı. (Boğaç Han)

Deniz gibi kabarıp gelen nedir? (Uruz Beg)

Basat Tepegöz'ün budu arasından sıçrayıp kiçti. (Tepegöz)

Atın çektiler, ala gözlü yiğitlerin alup evine geldi. (Begil Oğlu Emre)

Kazan köpeği kovalayıp Karacak Çoban'ın üzerine geldi. (Salur Kazan)

Kız dahi urgan getirip Beyrek'i hisardan aşağı sallandırdı. (Bamsı Beyrek)

Etin meydanda koyup derüsünü tekürün önüne getirip aydur: Tan ile kızın mana veresin didi. (Kan Turah)

Bu bileşik cümlelerin yan cümleciklerinin yüklemeleri (yiyip, içip, görüp, tutup, kabarıp, sıçrayıp, alıp, kovalayıp, getirip, koyup) bağ - fiilleri "-ip" ekiyle yapılmışlardır. Hepsisi de temel cümleciklerin zarfı durumundadırlar. Zarf görevli olan bu bağ - fiiller, temel cümleciklerin yüklemelerini hareket bakımından güçlendirmektedirler. Cümlelere bakarsak yapılarının çok kısa olduğunu görürüz.

Cümlelerin bu durumlarını da saptadıktan sonra cümlelerin özne durumlarına eğilip yüklemelerle ilişkilerini inceleyelim.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde yüklem tek hecedir, canlı fiillerdir. Bu cümlelerde yüklemelerin hepsinin özneleri vardır, etken çatılıdır. Edilgen çatılı yüklem pek azdır. Canlı fiillerin yapıcılığı olan özneler cümlelerin başındadır ya da üçüncü tekil şahıs durumunda gizlidir. Bu önemli bir özelliktir. Anlatan, gördüklerini yaşadıklarını söyleyen bir kişi durumundadır. Bu anlatış, etken çatılı fiillerle akıcılığı, hareketi, kıvraklığı sağlıyor.

Yukarıdaki cümlelere bu açıklamadan sonra bakarsak durumun bu özelliğini görmüş oluruz. Etken cümleler, başlarındaki öznelerle canlı bir kıvraklık yaratır.

"Bunun üzerine birkaç zaman kiçti, Allah Tâ'âlâ Pay Püre Bige bir oğul, Pay Biçen Bige bir kız verdi. Kahn Oğuz Bigleri bunu işittiler, şad olup sevindiler."

Bu cümlelerdeki anlatıma dikkat edelim: Öznelerle yüklem karşı karşıyadırlar, birbirlerini tam tamına tamamlamaktadırlar. Özneler, net olarak yüklemelerin yapıcısı durumundadırlar, etkendirler. Son cümledeki özne, "Kahn Oğuz Bigleri", küçük bir cümlede üç ayrı eylemin yapıcısı durumundadır: "İşittiler, şad olup sevindiler."

Hikâyelerin gördüğümüz bu cümlelerinden başka bir de bağlı cümleleri vardır, Basit, sıralı, bileşik cümlelerin güçlü hareketleri anlatan fiilleriyle bir açık akış kazanan bu anlatımda pek az bağlı cümle görüyoruz. Anlatımda pek az bağlı cümle olması bir eksiklik değildir. Çok hızlı anla-

tımlarda bağlı cümleler görülmezler. Hareketi keserek anlatıma bir yayvanlık verirler.

Şu örneklerle bakalım :

Çoban ileri vardı gördü ki bir yığınak yatar, yaldır yaldır yaldır.

Şöyle nara vurdu haykırdı ki dağ ve taş yankılandı.

Bilmeyiz ama gözünden gayri yerde et yoktur. (Tepegöz)

Ben ondan ne gördüm ki ne öğreneyim.

Ol yere geldi ki yağlı basılmıştı. (Urüz Bey)

Senin dostuna dost ve düşmenine düşmeniz didiler. (İç Oğuz Taş Oğuz)

Hem karara muti olalım hem dakı and iç kim bu bizim ile yağılığa gezmayesin didiler.

Gördü ki ilkıca kâfirler yond gülerler. Gördü ki belinde kopuzu var. (Segrek)

Anun için ki menden delü menden güçlü er var mıdır ki çıka menüm ile savaşa dir idi, (Deli Dumrul)

Bu cümlelerde görülen (ama, ki, ne, ve, hem, kim) bağlaçları cümlelerin anlamlarında bir duraklama yaratıyor. Fakat anlatımın bu cümlelerde de canlı fiillerle ayrı bir hareket içindedir. Bağlı cümleler, yukarıda görüldüğü gibi sıralı duruma geçerek çok fiille daha başka bir canlılık kazanıyor.

Dede Korkut Hikâyeleri'ni anlatım bakımından ayakta tutan bu özel cümle yapısının bir başka görünüşü de şudur: Cümleler kısadır, özne, nesne, dolaylı tümleş, zarf tümleci, yüklem birbirlerine yakın olarak zincirlenmişlerdir. Betimleme bölümlerinde bile uzun cümleler yoktur. Yukarıda incelediğimiz cümleler de gösteriyor ki, basit, bileşik, sıralı cümlelerin hepsi kısadır. Nazım özelliği taşıyan cümlelerde bile durum böyledir :

And içmişem kısır kısrağa bindiğim yok
Binübeni kazavata varduğum yok
Öküz ardında sarvanlar sana bakar
Buldur buldur gözlerini yaşı akar
Sen anların yanına vargıl
Muradım anlar vürir belli bilgil
Senin ile menam içim yok
Ere varan kız kalka
Kıl şaluban oynaya
Men kopuz çalam, (Bamsı Beyrek)

Bu parçadaki yüklemere bakalım. Fiillerin çoğunluğu geniş zamanlı. Geniş zaman, geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı içine alan bir kiptir. Bu kip burada canlı bir hareket havası yaratmaktadır. Cümlelerin sonlarındaki fiillerin ikisi, hareketlerin yapılmasını, gerçekleştirilmesini ister (vargıl, bilgil), diğerleri (bakar, akar) eylemlerin yapılmakta olduğunu (kalka, oynaya, çalam) da istekleri bildirir.

Görülüyor ki, cümleler çok kısa, hafif, uçucudurlar. Bir destana da böyle cümleler yararlıdır.

Birkaç cümleyi öğelerine ayırırsak bu hafifliği ve uçuculuğu göreceğiz :

"Oğlanı tonattılar. Atasıyla geldi görüştü, ellerini öpdü. Üç yüz yiğidi yanına bıraktı, meydana vardı."

Bu iki cümlemin altı tane canlı fiil var, (tonattılar, geldi, görüştü, öpdü, bıraktı, vardı). İki cümlemin sözcüklerinin toplamı on altıdır. On altı sözcüğün altısının eylem bildirmesi çok önemli bir özelliktir. Bu cümlelerdeki diğer sözcükler, yalnız nesnelere ve tümleşlerdir. Ne öznenin ne de nesnelere tümleşlerin sıfatları var. Anlatımın yalınlığını gösteren bu durum, tüm hikâyelerde görülmektedir. Öznelerin çoğu yalnız, tek sözcüklerdir. Yüklemelerin çoğu da zarf tümleci almadan kullanılmıştır. Böylece eylemlerin yapıcı olan öznelerle, eylemleri bildiren yüklemeler, yalnız durumlarıyla, hareketli anlatımı, daha da kıvrak bir duruma getirmişlerdir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde XIV. yüzyıl Türkçesi'nin yapısını yansıtan, tanıtan bir özellik vardır. Bu anlatımı Orhun Yazıtlarındaki anlatımla karşılaştırsak yalınlık bakımından bir uygunluk görürüz. Göçebe bir yaşamın hareketli durumunu; atla her yere giden, savaşan, yerinde duramayan, Türk'ün kıvrak, hep kesin eylemlerle ömrünü veren bu cümlelerin yapıları anlatım bakımından çok önemlidir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin varlığı ve iç yapısı bize her bakımdan kaynaklık edecek bir değer ve güçtedir. Yeni kuşaklara bunları tanıtmak, Türkçe'nin zenginliğine verecek örnek olarak önlere metin bulundurmak ve bu özelliklere dikkatlerini çekerek Türk dilini tanıtmak, bilenler, anlayanlar için ulusal bir görevdir.

Prof. Ahmet Ateş (1911-1966)

Yazan : Prof. Dr. Bedi N. ŞEHİSUVAROĞLU

"Çok yaşayan çok görür" derler. Bu atasözü yalnız insanlar için değil, müesseseler için de doğru. Meselâ İstanbul Üniversitesi'nin en eski dalları olan Tıp ve Edebiyat Fakültelerinin serencamı yazmakta bitmez. Bu sebeple doğruca konumuza geçiyorum.

Meşrutiyetten sonra İttihat ve Terakki ve Hiliriyet ve İttifak firkalarının yani partilerin siyasi operasyonlarının en mühimi Edebiyat Fakültesinde oldu.

I. Dünya Harbin'de Fakülte, binasının, (meşhur Zeynep Hanım Konağı) hastane olması sebebiyle, kısa bir müddet öğretimine ara verdi. Mütareke yıllarında bir askeri işgal tehlikesi atlattı. Cumhuriyetle kadrolarda gene değişmeler oldu. II. Dünya Harbi sıralarında ise korkunç bir yangın eski ahşap binayı sildi, süpürdü. Bu sefer de fakülte senelerce bir göçebe hayatı yaşadı. Fındıklıdaki saray bozması binalarında, şimdiki Atatürk Kız Lisesinin binalarında, çalıştı ve nihayet tekrar bugünkü binasına döndü. Derken ölümler fakültenin hayatında yer almağa başladı. Eski öğretim üyelerinden rahmete kavuşanlardan isimleri şu anda aklıma gelenler; Ziya Gökalp, Dr. Rıza Tevfik, Yahya Kemal, Halide Edip, Hamdullah Suphi, Fuat Köprülü ve daha niceleleri, sadece fakülte ve memleket tarihinde değil dünya ilim ve edebiyat tarihinde isim yapmış insanlardı. Bu sebeple Edebiyat Fakültesi bu eski öğretim üleriyle ne kadar iftihar etse azdır. Ancak şurası da bir hakikattir ki, bu iftihar halkası çünkü nesilde kapanmıyor. Mükrimin Halil'lerle, Ahmet Hamdi'lerle, Reşit Rahmeti Arat'larla, Ahmet Ateş'lerle ve daha niceleleriyle bugünkü nesille de kuvvetli bir bağ kuruyordu. Ne yazık ki artık yaprak dökümü bu nesle de ulaşmış ve bu saydığımız şöhretler de yavaş yavaş kaybın yolunu tutmuştur.

Mükrimin Halil Yınanç, Ahmet Hamdi Tanpınar her ikisi de lisede hocamdı. Hayatta da bağlarımız kopmadı. Bu sebeple onların şahıslarında neler kaybettiğimizi çok iyi bilirim ve hâlâ acıları içimde bugünkü gibi tazedir. Ahmet Ateş'le aynı senelerde Üniversitede okuduk. İdealizmin-

den ölüncüye kadar aslâ hiç bir şey kaybetmemiştii.

Reşit Rahmeti Beyi öğretim hayatında ve Türkoloji'ye, daha doğrusu Türk Ansiklopedisine Adnan Adıvar hocamızı ziyarete gittikçe tanıdım ve bugün eminim ki, bu mütevazi insanın kaybiyle dünya ilim âlemi, bütün Türkologlar, en az bizim kadar açıldı.

Bu kayıpların sonuncusu 20. 10. 1966 da Prof. Ahmet Ateş'in ölümü oldu.

Prof. Ahmet Ateş (1911 - 1966) Birecik'in Ağca köyünde doğmuştu. İlk ve orta öğrenimini Maraş ve Konya'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Edebiyat Fakültesine girmişti.

Hemen mezun olduğu sene 1939 da Prof. H. Ritter'in yanına Arap Fars Filolojisi Kürsüsüne asistan olarak girmesi, onun öğrencilik hayatının akademiğe yolda ilerlerken bir taraftan fakülteden sınıf arkadaşı olan öğretmen Fikret Hanım ile evlenmişti. Üniversitede iki oğlu vardır.

Ahmet Ateş hakiki bir araştırmacı, değerli bir yazardı. Yazdığı eser ve makalelerin mânevî değeri bertaraf, maddî hacmi dahi onun boyunu aşar. Bu ilmi çalışmalarını dolayısıyla Ahmet Ateş 1943 de doçent, Haziran 1953 de de profesör titrini almıştı.

Hocasının kurduğu Şarkiyat Enstitüsünü hakiki mânasıyla o geliştirmiş, ayrıca Fakültenin Arap Filolojisi Kürsülerini o teşkilâtlandırmıştı. Bugün bu alanlarda memlekette ders verenlerin çoğu onun yetiştirdikleridir.

Ayrıca yerli ve yabancı bir çok ilim derneklerinin de üyesi, kurucusu veya idarecisi idi. Bütün bu muvaffakiyetlerine rağmen tevazundan hiç bir şey kaybetmemişti. Son olarak 8 - 16 Eylül 1966 da Tahran'da toplanacak olan İraniyat kongresine davet edilmişti. Hem de uçak bileti İran hükümetince yollanmak şartıyla. Eşi de bu seyahate katılmak istedi. Prof. Ateş durumu İran'a bildirdi. Bir uçak bileti de eşi için gelmişti. Yalnız bu hâdise

"Afyonkarahisar Türküleri,,

Yazan : Muzaffer UYGUNER

Folklorun en önemli kollarından biri de türkülerdir. Türküler, çeşitli olaylar karşısında halkın duygularını dile getiren ürünler olarak tanımlanabilir. Bunların konuları, bu yüzden çok değişiktir. Biçimlerine gelince, biçimleri de değişiktir denilmektedir. Geniş bir tanımlamaya göre, türküler sazla çalınmış söylenen ürünlerdir. Bu tanıma göre, türkülerin bir biçimi yoktur. Fakat, biz, bir biçimi olduğumu daha önceleri de bu dergide yazdık. Bizim görüşümüze göre,

Serenler serenler yüksek serenler
Ben gidiyorum mamur olsun vıranlar
Dünya hakkın helâl edin yârenler

A dağlar, a dağlar, lüleli dağlar
Lâlesi koyunda bir gelin ağlar

örneğinde olduğu gibi üç dize ve bir kavuştaktadır türküler. İkinci baskısı yapılan Afyonkarahisar Türküleri'nde, Osman Attilâ da konuya bu yönden eğilmemiştir. Ancak kitabına aldığı örnekler, onun da türküyü geniş anlamda kabul ettiğini göstermektedir.

Osman Attilâ, uzun yıllar boyunca derlediği türkülerini daha önce, 1957 yılında yayımlanmıştı. İkinci baskıya bazı eklemeler

onun beynelmil ilim alanındaki prestijine bir delildir. Fakat o bu uzun yola kendi arabası ile çıkmak istedi. Halbuki kısa zaman önce koroner yetmezliğine bağlı ağırca bir kalb rahatsızlığı geçirmişti. Bu sebeple bütün sevenleri hep endişede idik. Fakat güzel güzel döndü. İntibalarını anlatırken de hayat ve neşe dolu idi. Hattâ sözü vardı, bu anılarını bir gün Tıp Tarihi Enstitüsündeki mutad hafta sohbetlerinde dile getirecekti. Fakat nerede ?

Ertesi günü öğrencileri onu derse beklerken o bir Cuma hatla bir kandil gecesi ikinci bir krizle aniden hayata gözlerini yummuştu. Kaderin insafsız oku, karabahtli Türk Milletini onun şahsında bir kere daha vurmuştu.

ler yapmıştır. Bundan başka, birinci baskı ile ilgili olarak yazılanlardan seçmeler yapmış ve kitabın başına bunları da koymuştur.

Türkülerini derleyen Osman Attilâ, onları derlediği kişiler hakkında da bilgiler veriyor. Kitabın sonuna bir de sözlük eklemiş olması bir çevrenin dilindeki sözcüklerin anlaşılmasına yardımcı oluyor.

Afyonkarahisar Türküleri'nde okuduğumuz türküler, yurdun öteki bölgelerindeki türküler gibi coşkun ve güzeldir. Zaten türkülerin çoğuna bir çevreyi yurd olarak göstermek de mümkün değildir. Eskiden, arabacılar, askerler ve göçmenler aracılığı ile yayılan türkülerimiz, bugünkü uygar araçlarla daha çabuk ve geniş olarak yayılabilmektedir. Bir başka bölgede çıkan bir türkü bir olay üzerine değiştirildiği gibi o bölgenin adları konularak da değiştirilmektedir. Böylece o bölgede çıkmış gibi bir izlenim uyandırılmaktadır. Afyon türkülerini arasında da böylesini görmekteyiz. Bunlara, Afyon varyantı demek doğru olur mu bilmem? Ama Afyonda söylenen şekli demek gerekir. Konservatuvar arşivlerinde bulunan ve pek azı gün ışığına çıkan türkülerimizin hepsi yayımlanmadıkça bu gibi karşılaştırmalı çalışmaların yapılması mümkün olamaz elbette. Milli Folklor Enstitüsü bir an önce çalışmalarına başlar da bu derlemeleri yayımlarsa çok iyi ve faydalı olacaktır.

Osman Attilâ, derlemelerde tam bir titizlik göstermiş ve bilimsel verilerin ışığında ortaya değerli bir kitap koymuştur. Onun derlemelerindeki sağlamlığı kabul etmeliyiz. Bazı türkülerin notalarının da kitabına eklenmesi, onun derlemelerinin değerini artırmaktadır.

Afyonkarahisar Türküleri, bir çevrenin türkülerinin nasıl derlenmesi gerektiğini gösteren bir örnekli rehber niteliğindedir. Türkü derleyecek olanlar bu kitabı örnek almalıdır.

İkinci baskıyı yapan Osman Attilâ'yı bu değerli araştırma ve derleme kitabından ötürü kutlarız.

Eski Bir Seyirme-nâme

Yazan : Dr. M. Kemal ÖZERGİN

I.

Yazma mecmuaların yapıklarına geliş güzel kaydedilmiş, folklor ve etnografya konularına giren notlar ve metinler arasında halk inanmaları ile ilgili olanları da vardır. Bu yazıda, yazma bir mecmuada görülen iki "Seyirir-nâme" nin metni verilecektir.

İnsan vücudunun bazı nahiye ve azalarında fiziki bir sınır ve adale hareketi olarak görülen "seyirme" lere toplumca, çok eski çağlardan beri, gelecekteki olaylara bir işaret manası verildiğini ve böylece bunlara hususi bir değer atfedildiğini biliyoruz. Buradaki metinde, baştaki bazı azaların seyirmelerine verilen mânalar gösterilmiştir. Üzerinde durulan azalar şunlardır :

1. Kaş (nr. 1-2)
2. Göz (içi, kuyruğu, üst kapağı, alt kapağı, üst kirpiği, aşağı kirpiği, hep çevresi, göbeği, burun-dan yanı) (nr. 3 - 14)
3. Burun (nr. 15)
4. Yüz (nr. 16)

Bunlardan kaş, göz ile beraber seyirdiğinde, sağda iyi solda ise kötüdür. Seyirmelerin daha çok vukubulduğu gözde, sağa âit olanlarda 4 iyi ve 2 kötü, solda olanlarda 3 iyi ve 3 de kötü işaret vardır. Burun üstü ucuna yakın seyirdiğinde iyi haberdır. Yüzün tamamının seyirmesi sevinileceğine işaret sayılmaktadır.

Aşağıda işaret edilecek hususlar dikkate alındığında, bu "Seyirir-nâme" nin XV. yüzyılda Osmanlı Türkleri sahasında tesbit edildiği kabul edilebilir.

II.

Seyirir-nâmeler'in bulunduğu mecmua, kendi kitaplığımdaki yazmalar arasındadır. Bu yazma, aslında daha hacimli bir mecmuadan düşmüş bir formalk bir parçadır. 15 satırlı 22 yapaktır. Yazısı nesih olup, baştanbaşa aynı elden çıkmıştır. Başlıklar ve bazı kelimeler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Mecmuanın her yaprağı 146 x 217

mm., yazılı kısmı 85 x 150 mm. ölçüsündedir. Kâğıdı aharlı, ince ve filigranlıdır. Cildi yoktur. Müstensih belli değildir. İstinsah tarihi olarak ikinci risalenin sorunda (21 b. yp.), "27 [Ramaza] N li-sene 1255" (= 4 Aralık 1839) kaydını görüyoruz.

Mecmua üç risâleyi ihtiva etmektedir :

1. Seyirir-nâme (1 a. yp.)
2. Hâzâ kitâb-ı Ta'bir-nâme, te'lif Şeyh Ali (1 b - 21 b. yp.)
3. Hâzâ kitâb-ı Seyirir-nâme (21 b - 22 a. yp.)

Her üç risâlenin dilinden, bu metinlerin aslında daha eski oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıda görüleceği üzere, metinde üst yerine "üs", kirpik yerine "kibirlik" (bu metatez, eskiliğe işaret de olabilir) gibi halk ağzı ile, kayku (kaygı, keder, üzüntü), şâz (şad, sevinçli), yavız (yavuz, kötü, fena), ulu (büyük ve nüfuzlu kişi) ve yaramazlık (kötülük, fenalık) gibi türkçenin eski kelimeleri geçmektedir. Dil eskiliği göz önüne alınırsa, metnin XV. yüzyıla âit olduğu düşünülebilir.

III.

Mecmuanın başında ve sonunda bulunan Seyirir-nâmeler'in metni birbirinden çok ehemmiyetsiz farklarla ayrılmaktadır. Belki de bunlar aynı metinden, müstensih hataları yapılarak istinsah edilmiştir. Bu sebepten burada her ikisi bir arada verilecek ve farkları da işaret edilecektir. A ve B kısaltmaları ile gösterilen metinlerin durumu şöyledir :

A : Seyirir-nâme. Metni aşağıda verilen sıradadır. Fakat 15 nr.-lı madde yoktur.

B : Hâzâ kitâb-ı Seyirir-nâme. Metin dizisi: 1, 3, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 2, 4, 6, 10, 13, 15, 16. Ancak 9 nr.-lı madde yoktur.

Esas olarak A metninin alındığı bu nesihde, her maddenin başına bir sıra numarası konulmak ve satırbaşı yapılmak sure-

48

49

A M A N

Aman kollarımı açıp gerinme,
Uyku gözlerinde boyun bükmesin.
Odandan dışarı, çıkma, görünme,
Günde beş on kere şafak sökmesin.

Sen doğdun, başladı bende erime,
Pek vakitsiz kurt düşürdün sürüme.
Çarşıdan pazardan geçme, yürüme,
Bir göle bin ırmak birden akmasın.

Bağrıma saplandı, insafsız kaman
Çatma kaşlarını üzülmeye aman
Mümkün mü sokağa çıktığın zaman
Gökyüzü bulutsuz yağmur dökmesin.

* * *

FELEĞE SİTEM

Bir gün buradayım bir gün şurada
Gönlümü göcebe kuşa döndürdün.
Çok şükür yolları bitirdim derken
Yolumu yeniden başa döndürdün.

Yesem de içsem de ölü gibiyim
Aklım başımda yok, deli gibiyim.
Suya düşmüş söğüt dalı gibiyim
Yerimi yurdumu düş'e döndürdün.

Akşam olur bir köseye yanlarım
Kaderin dilinden iyi anlarım
Keder öğütmekle geçer günlerim
Beni deşirmende taş döndürdün.

Ne şeytan isterim artık ve melek
Tutuşan içimde kalmadı dilek
Şunu sen de bil ki ey kalpe felek
Halil'i çarkında boşa döndürdün.

* * *

S O N — U Ç

Öyle bir problem var ki özümde
Matematik aciz kaldı çözümdede
Hayat, sıra dağlar iken gözümde
Aştım, aştım, aştım, sona yaklaştım

Geçmedi denizin sözü martı'ya
Yetmedi eksil'in gücü, artı'ya
Çektiğim derterli vursam tartı'ya
Umarım ki üç dört tona yaklaştım

Yolum güçleşiyor dağlar bittikçe
Titredim adım her işittikçe
O, bana koşuyor benden gittikçe
Ben, ondan kaçtıkça ona yaklaştım

Ölümden zulümden korkum artık yok
Göçtü değirmenim arkım artık yok
Bir yük kafarımdan farkım artık yok
Boşalacak istasyona yaklaştım.

* * *

V E F A S I Z

Vefasız bir gece olsun
Deli gönlümde yatıla
Gözlerine bir hal olmuş
Kaşın çatıla çatıla

Umut bir dalın ucunda
Dal ateşlerin içinde
Pamuk misal, hallacında
Bittim atıla atıla

Gidip huzuruna çıksam
Yeter diye boyun büksem
Derdimi pazara döksem
Bitmez satıla satıla

Sardın önümü ardımı
Yine sen eyle yardımını.
Görenler bilmez derdimi,
Güler katıla katıla.

Teselli kuşları uçtu
Uzak dıyarlara kaçtı
Halil kendisinden geçti
Sana tutula tutula

* * *

B E N İ

Yar gitti gideli, döndüm deliye
Eğlemliyor gayri buralar beni.
Hanlara serilmiş yatağa döndüm
Önüme gelen dert, kiralar beni.

Önümü ardımı sardı ilkenler,
Halinden bellidir aşkı çekenler,
Nerde diye aramağa çıkarlar,
Yarın kapısından soralar beni.

Gidip başka ağaçları taşlamam,
Adım anmadan işe başlamam.
Hizmetimde asla kusur işlemem
Yar yanına köle vereler beni.

Sacı bölük bölük inmiş beline
En kuzgün alevler sinmiş teline
Düşmüşüm boş kâğıt gibi eline
Canı sıkıldıkça karalar beni.

Saz Şairleri :

Bir Cönk ve 57 Aşık

Yazan : M. Adil ÖZDEK

Birkaç yıl önce, Artvin'e bağlı Yusufeli ilçemizin Erkinis Bucığına bağlı Çağlayan köyünde bir cönk bulunduğunu duymuştum.

Yusufeli'li (Erkinis'ten) Aşık Muhibbi (1823 - 1868)'nin (1) deyişlerini içine alan bir cönk demişlerdi. Görüp incelemek için Bursa'dan birkaç kez haberler saldım; göndermediler.

Geçen 1966 yazında Erkinis'e gittiğimde bu köyün Bez mahallesinden tanıdık Kadir ağaya cöngü görebilmem için aracılık etmesini rica ettim. Söylenen cöngün mahalleye pek yakın Çağlayan köyündeki kayın validesinin elinde bulunduğunu söyledi, iki gün sonra da bana ulaştırdı.

Cöngü Kadir ağanın kayın babası Ni-yazı hoca, 1914 - 18 savaşında muhacirlikle giderek birkaç yıl kaldıkları İskilip kasabasında elde etmiş. Kayıtlarına da bakılınca, deyişlerinin orada yazıldığı anlaşılıyor.

Cönk yaprakları 23x10 cm. boyutunda, meşin yapraklı, çok kullanılmış, eskiyip kir lenmiştir. Yapraklara 170 sıra numarası konulmuş; aradan kopmuş yapraklar da var. Sıra rakamları bir yönden 16. öte yandan 144'tür. Rakamlar ayrı bir mürekkep ve başka bir yazı ile sonradan konulmuş gibidir. Hangi yılda, kimlerin eliyle yazıl-

dığı belli değil. Yalnız, 10'cu yaprağın başına basılmış bir mühürde: "bende-i Hudâ Ali 1255" okunuyor. Baş sayfalara sonradan ayrı bir yazı ile eklenmiş birkaç senet ve mektup örneği var ki, bunlarda da 1278 - 79 yılları kullanılmıştır.

Cöngün hattı siyakat kırmasıdır. Yazıcısının bozuk bir imlâsı var. Çoğu yerlerinde kelimeler güçlüğüle ve sözün gelişyle okunabiliyor. Kimi yerlerde ise düşmüş, kimi de eklenme sözlere rastlanıyor.

Cöngü sahibinden satın almak istedik olmadı. Bir aylık süreyle Ankara'ya getirip bir deftere aktarmamıza izin verdiler. Deyişlerin tümünü yazıp aslımı yerine yolladık.

Aşağıdaki listede göreceğimiz 57 halk ozanının türlü deyişleri bu cönk içerisinde alınmıştır. Halk Edebiyatı araştırmacılarımız şimdilik ozanlarının mahlaslarıyla deyişlerinin sayı üzerine türlerini sunduğumuz cöngün ayrıca incelenmeye değer bir kaynak olacağı kanısındayız.

Hangi deyişlerin nerelerde yayımlandığını, varyantların neler olduğunu belirtmek ayrı bir inceleme konusu oluyor. Bu arada yayım alanına çıkmamış deyişler de olabilir. Özellikle, cönkteki sayıları 60'ı geçen ve aşık edebiyatımızın özel bir türü sayılan "divan" lardan pek azının yayımlanmış olduğu kanısındayız.

Cönkteki ozanların alfabetik sıralı mahlaslarını, deyişlerinin türleriyle sayılarını aşağıdaki listede topluyoruz. (Deyiş türleri kısaltılmı olarak: koşma -k, divan- dv, destan-ds, semai koşma-sk, gazel-g, şarkı-s) :

Ahi 1 sk; Azizi 1 dv; Bahri 1 k; Cevheri 1 k, 2 dv; Çalık-Hasan Türki-i Bağdad; Dehri 1 g; Derviş - Ali 1 k; Dirimoğlu 1 ds; Elfâzi 1 g; Eşref 1 g; Emrah 1 k, 1 s; Fasihi 1 dv (Sultan Ahmet adını anarak); Firatî 1 g; Garip 1 k; Geda Ahmet "Serhad Türküsü"; Geda 1 s; Gevheri: 52 k, 14 sk, 18 dv, 1 kalender; Gurbetî 1 k; Güzârî 1 ds (Sultan Mecit anıtr, 29 kıtadır); Hasan 1 k; ayrıca "Türki-i Budin"; Hicri 1 sk; Hulki 1 sk; İzzet 1 dv; Kâmil 1 k, 1 dv; Kâtibi 3 k, 1 dv, İsemaî-dübeyit; Kâtib Osman 1 k; Kâtiboğlu 1 k; Kerem 2 k;

(PAZIR : 23294 - 10)

53

çöroğlu 2 k, 1 sk; Kul-Mahmut 1 ds; Lüt-
nî 1 k (2); Mahtûmî 1 k, 2 sk, 9 dv, 1 g;
Mâilî 5 k, 1 sk, 2 dv; Ma'mûrî 1 dv; Mazlû-
mî 1 k; Mecnûnî 4 k, 1 sk, 1 dv, 1 g, 1 mü-
seddes; Meftûnî 1 k; Muhammed 2 k; Mus-
tafa 2 k, 1 sk; Nâfî' 1 k; Nazmî 1 k, 1 sk;
Nebatî 1 g; Nuri 3k, 1 dv; Osman 1 k, 1
sk; Ömer/Aşık 7 k, 2 sk, 21 dv, 4 g; Râgıp
1 g; Rûzî (Ravzî?) 1 ds (seyahat üstüne 19
dörtlülük); Seydiyâroğlu 3 k; Seyrânî 1 g
(3); Sırrî 1 g; Şem'î 1 k, 1 ds; Şemsi 1 ds;
Sermî 3 k, 1 dv, 2 g; Şevki 1 dv, 1 g; Şûhî
1 k; Yetimî 1 k, 1 dv, 1 g; Zaifî 1 k.

Çöngün ayrıca, mahlas belirtilmeden
yazılmış 8 k, 6 sk, 2 dv, 1 ds, 2 g ile 1 "Ce-
zayir Türküsü" ("Yâ Rab nasib eyle kararı"
nakaratlı) görülmüyor.

- (1) Çöngün yazılışı Muhibbî'nin yaşadığı yıla-
ra rastlıyor. Su var ki, İe Anadolu'da yazıl-
dığı için çöngünle onunla ilgili tek deyiş yok-
tur. Muhibbî için bakılabilir: M. A. Özder
"Yusufulî'li Muhibbî" Kars 11 Basım 1949;
Ayrıca: Refik Ahmet Sevengil "Asırlar Bo-
yuncu Halk Sanatları" 1956 İstanbul, sf. 388
"Erkinî'li Muhibbî".
- (2) Bolu'lu Bertil, ya da Ardanuçlu Şehreli a-
dına yayımlanmış olan ve: "Sâkiyâ meyinde
nedir bu eser" mısraıyla başlayan deyiş.
- (3) Bektaşî olduğu anlaşılan bu Seyrânî'nin ay-
rı bir çöngün aldığımız 130 kıl'ah (Pe-
ygamberlerle ilgili, zincirleme) bir "Destan"
da elinizdedir.

Bize gelen KİTAPLAR

• Türk Kültürü Elkitabı Neşir Heyeti:
"Türk Kültürü Elkitabı Neşir Heyeti Bil-
dirileri, Sirküler N. 2.". Bildiride, Milli E-
ğitim Bakanlığı'nın yayımlayacağı 10 cilt-
lik adı geçen eserin hazırlanması Müstesrik-
ler Kongresi'nin kararlaştırdığı plân çer-
çevesinde devam olduğunu, eserin bölümleri,
eserin yazarları, ciltlerin ihtiva edeceği konular ve müstesriklerin ve Türko-
logların adresleri ve diğer tamamlayıcı bilgiler verilmektedir. Komitenin haberleşme adresi: Turgutreis sokak, No. 6, Küçükyalı - İstanbul, 25x17 boyunda 44 sayfa.

• Ahliman Ahundov - M. H. Tehmacup - Hamit Araslu: "Azerbaycan Destanları", Cilt I. Azerbaycan SSR İlimler Akademisi Yayını, Bakü, 1965 Önsöz, Kurbanî, Tahir ile Zühre, Nevruz, Ali Han, Lâ-tif Şah, Şehzade Ebulfazl, Kayıtlar ve söz-
lük. Slav alfabesi ve Azerî lehçesile Türkçe olarak basılmıştır. Ciltli, 20x14 boyunda, 380 sayfa, 1 man. 60 kapık.

• Ahliman Ahundov - M. H. Tehmacup - Hamit Araslu: "Azerbaycan Destanları", Cilt II. Azerbaycan SSR İlimler Akademisi Yayını, Bakü, 1965. Kerem ile Ash, Abbas ve Gülnaz, Sait ve Perî, Mügüp Şah, Abdullah ve Cihan, Masim ve Dilafruz, Leylâ ve Mecnun, Zeyyat ve Sedat, Mehmet Güle-
endam, Abbas, kayıtlar. Ciltli. 20x14 boyunda, 472 sayfa, 1 man. 65 kapık.

• Mehmet Tarianov - Efendiyev Rasim - Rifat Eyyubzade - F. Kuliyev: "Azerbaycan Halk Sanatları", Ciltli. Bakü Azerbaycan Uşak ve Gençler Edebiyatı Yayını, Taş oymacılığı ve bezekleri, saksı ve çini kaplar, metal ve zerkerlik, ağaç oymacılığı ve bezekleri, Parça (bez, ipek, örtü, örgü, elişleri), halıcılık, tekallüs (eş örgüsü), elbise, duvar resmi ve teyini süsler. 21x15 boyunda, 124 sayfa, 6 man. 65 kapık.

• Alfred ADLER - Nihâl ÖNOL: "Güç Çocuğun Eğitimi". Varlık Faydalı Kitapları: 66. 17x12 boyunda, 270 sayfa, 5 lira.

Derlemeler :

Bedesten Köyü Folkloru

II

Derleyen : M. Güner DEMİRAY

g — Türküler :
Bedesten'de çobanlık yapan Hodar köyünden Kemal Koç iki türkü söyledi. Birincisi Sarı Sultan Türküsü. Sarı Sultan bir delikanlıya verirler, fakat sonra dönerler. Delikanlı Sultanı deli gibi sevmektedir. Fakat oğlan kıızı alıp kaçar. Kanun yoluyla güzeller güzel Sultanı delikanlıdan alırlar ve delikanlıyı da hapse tıklarlar.

Karşıda görünen Ligar'm özü
Kum gibi kayıyor Sultanın gözü
Sana diyom sana komşunun kıızı
Söyleyin Sultana dönüp bakmaz mı
Bakıp bakıp bizim ile gelmez mi
Bağına girdim de erikle yükldü
Sultanım gıymışte karalı kutnu
Mahkemede benim kalbim umutlu
Sultanım Sultanım sarı Sultanım
Can ilikte gözüm sende kurbanım.
Mahkemede ben de sıktım elni
Salladı saçımı da büktü belni

..... tesbit edilemedi
Sultanım Sultanım sarı Sultanım
Can ilikte, gözüm sende, kurbanım.
Sana diyom sana kaynafam Fazlı
Dört bin kayma verdim daha da az mı
Fakir diye vermiyorsun Sultan
Sultanım Sultanım sarı Sultanım
Can ilikte, gözüm sende, kurbanım.
Düşürdüler Koçhisar'm yoluna
Kelepek yurdular Sultan koluna
N'ola ben de gideydim Çorum'a
Sultanım Sultanım sarı Sultanım
Can ilikte, gözüm sende, kurbanım.

II
Attım kendimi de Yuha'dan çıktım
Şu fani dünyaya döndüm de baktım
Yavrımla kendimin canını yakıtım
Ağla anam kaderime, yazıma
Soyka kalsın giyemedim işliği
Cuma geçesinin sabah kuşluğu
Anasız yavrımla gelmez uykusu
Ağla anam kaderime, yazıma.

Soğuk algınlığından ileri gelen

BÜTÜN
AĞRILARA
KARŞI

GRİPİN

FAYDALIDIR

4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir

55

(Yeni Ajans : 1128 — 18)

ANADOLU
BANKASI
SİZİN EŞİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
Kısacası
AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 17)

54

Dünyanın En Eski Folklor Derneği :

"The Folk-lore Society,, nin Çalışmaları

Çeviren : Kayhan BOZKURT

Emsali arasında ilk dernek olan "The Folk . lore Society = Folklor Derneği", gelenek ve kültürle ilgili sistematik bir araştırma yapılması için merkezî bir örgüt olarak 1878 yılında Londra'da kurulmuştur. Çalışmaları dar bir millî amaç çerçevesinde kalmadı. Dünyanın her bölgesinden gelenek bilgilerini toplar ve bulduklarını İngiliz Folkloruyla ilgilenenler için olduğu kadar, bu konudan faydalanmak isteyenler için de yayımlar. Bu, elan Derneğin üzerinde çalıştığı esastır. Fakat son yıllarda amacı oldukça genişlemiştir. Esasında sanat olayları çalışmaların dışında bırakılmıştır. Ancak, folklorun herhangi bir kültür ruhunu değerlendirmede de sanata tesir edici rol oynaması gerektiği de anlaşılmıştır. Aynı şekilde türküler ve danslar da masal ve tiyatro oyunları gibi folklorde önemli bir yer işgal eder. Bu dallardaki etraflı çalışmalar "Halk Yaşantısı Derneği" ve "İngiliz Halk Dans ve Türkü Derneği" tarafından deruhte edilmektedir. Fakat sanat olayları ve musiki de çalışma programı içindedir. Bundan başka, folklor bilimi sadece eski geleneklerle değil, görülen ve yaşıyan ve sadece köylülere münhasır kalmayan bütün toplumlarla ve geleneklerle de ilgilenmektedir. "Öğrencilerin Bilgi ve Dili" gibi kitaplar folklorla modern bir anlayışla yaklaşıldığını göstermektedir.

Derneğin ana amacı yayın yapmaktır. Fakat daha sonra gazeteleri okumak ve onlar hakkında fikir beyan etmek ve üyelerinin birbirleriyle sosyal temaslarını sağlamak için toplantılar tertiplemek âdet halini aldı. Toplantılar, ekseriya Ekim ilâ Haziran aylarının 3. çarşamba günlerinde olmak üzere, yılda dokuz defa yapılmaktadır. Bütün toplantılar umuma açıktır. Üyeler misafir getirebilirler. Toplantılar, Rektörlüğün izniyle Derneğin Kitaplığı ve Dairesinin bulunduğu Londra Üniversitesinde yapılmaktadır.

Üyeler, Christina Hole'un hazırladığı Derneğin Dergisi olan Folklore'u yılda dört defa alırlar. Bu Dergi, Derneğin çalışmalarında ulaştığı noktaları, tanınmış folklorcuların yazılarını, genel folklor bilgisine

ait makaleleri, kitap özetleri, müze notları, basında çıkan folklorla ilgili haberleri ve diğer hususları kapsamaktadır. Derneğe üye olmayanlar bu derginin nüshalarını ve Derneğin diğer yayınlarını William Glaisher, 294 Croxted Road, Herne Hill, S. E. 24 adresinden temin edebilirler. Mevcudu kalmayan dergi ve kitaplar yeniden basılmaktadır.

Üyeler Derneğin büyük kütüphanesinden ve Londra Üniversite Kolejinin Genel Kütüphanesinden faydalanabilirler. Kitapların ödünç verilmesi, herhangi bir hususta kütüphaneye müracaat edildiği zaman geniş imkânlar verilmesi ciddi araştırmacılar için son derece değer taşımaktadır.

Folklor Derneği, Folklor Araştırma Merkezi Kayıt Dairesi aracılığıyla yeni çalışmalarını teşvik ve koordine etme amacındadır. Bu, dernek idarecilerinin prensibidir. İleri araştırma projeleri gibi özel ilgi veya bilgi bekleyen kimseler de kayıt edilir. İlgililer arasında teması kolaylaştırmak ve işlerin aniden yoğunlaşmasını önlemek için elinde projesi olanların sekreterimize bildirmesi uygun olur.

Konsey seçiminin ve cari abone ücreti öndendikten sonra üyelik verilir. Dernek bir kurul tarafından ve üyeler vasıtasıyla her yıl seçilen memurlarca yönetilir.

1967 Folk Festivali, 17. şubat saat 19.30'da ve yine 18. şubat saat 19.30'da Londra'da yapılacaktır.

Daha fazla bilgi için aşağıdaki adrese başvurulmalıdır:

The Honorary Secretary,
The Folklore Society,
C/O University College Library,
Gower Street,
London W. C. I.

DERGİMİZİN İSTANBUL'DAKİ BAŞLICA SATIŞ YERLERİ

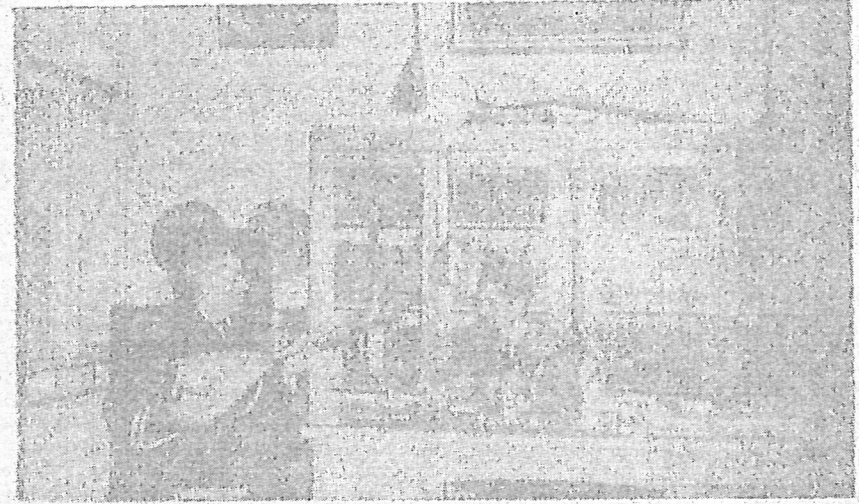
- EHF Kitabevi — Sahaflar Çarşısı Beyazıt.
- Kitap Kitabevi — Aksaray.
- Minnetoğlu Kitabevi — Cağaloğlu.

Saz Şairleri :

Ardanuçlu Âşık Efkârî

IV

Yazan : A. Emin ARSLAN

Efkârî, Ankara'da Muzaffer Sarısözen ile (16. 12. 1948).

III

Efkârî, Âşık Sefilî ile görüşüp karşılaştıktan sonra sağ selâmet eve döner. Yaz gelince sevgilisini aramaya koyulur. Onu nasıl bulacağını düşündür.

Bir peri canıma tığ vurup gitti
Ardı sıra Erzincan'a mı gidem,
Sevdamın ateşi canıma yetti
Yoksa Şam'a İsfahan'a mı gidem.

Hanlar kurtaramaz bu dertten beni
Âşk öğlemez çarar öz yurttan beni
Gözem Bağdat, Basra, Hind'i, Yemen'i
Yok ise sevdiğim yine mi gidem.

Bir de varem sorem ta Dağıstan'a
Belh'o Buhara'ya hem Hindistan'a
EFKÂRÎ'ye derler dön, Gürcistan'a
Yok ise sevdiğim yine mi gidem.

Daha sonra, sevgilisinin mekânına benzeyen Artvin Vilâyetini dolaşmaya karar verir. Endam aynasında onun yerini bahçe

lik, çimenlik ve güzel ormanlarla süslü görmüştü. Sevgilisini bütün bu vasıflara uygun etraftaki köylerde de olabiliirdi. Buna rağmen onun kat'i olarak nerede olduğunu bilmiyordu. Bu bedbin günlerde halinden şikâyete başlar. Bu arada kendisine yeni alınan güzel sedefli sazına da bir koşma söyler.

Sevdamın düşüm aşkın gölüne
Elimizden bir tutan yok çaran yok
Yok mu gidip gelen yârin ilî'ne
Bekliyorum yârdan haber veren yok.

Atarım derdime çareler ben de
Giyip gzmek lâzım karalar bende,
Her gün artmaktadır yareler bende
Tabip gelmez bu yaremi saran yok.

Ah ile geçiyor geçen çağlarım
Sağalmaz bu sinemdeki dağlarım
Ben EFKÂRÎ saz elimde ağlarım
Bu adamın derdi nedir soran yok.

AŞIK EFKÂRİ'nin SEVGİLİSİNE KAVUŞMASI VE DÜĞÜNÜ :

Sevgilisi, aslen Şaşa'nın Tepedüzü Köyü'nden olan Nazmiye Hanımdır. Annesi, Babası öldüğü için Ardanuç'ta büyükannesini Sultan Hanım'ın yanında akşamlar. Kayabeyoğulları'nın kızı olan Sultan Hanım, onun hayatta kalmış tek kimsesidir. Naldö, keş Köyü'nün ise en yaşlı kadınıdır. Ef-kârî'nin sevgilisini, o yetiştirmiş, o büyüt-müştü. Bundan böyle hayrına şerrine de aneak o karıştırdı.

Günlerden birgün konağına -başta Abdullâh Hoca olmak üzere- Yolüstü Köyü'nün ileri gelenleri çıka gelir. Nineden, Ef-kârî'nin rüyasında gördüğü torununu Allah'ın emriyle isterler. O da: "Bu genç Aşık'ın namını duymuştum lâkin, bu adla bir daha kapıma gelip elçilikte bulunmayız." der ve ilâve eder: "Herhalde Ef-kârî, torunumun dillere destan olan güzelliğini duymuş olacak. Onun için aşkını ilân ederek yavruma talip çıkar." Böylece elinden bade içtiği Nazmiye Hanım'ı Ef-kârî'ye vermemekte ısrar eder. Hakiki Aşık'ı ispat etmeden kızı vermeye razı olmaz.

Yolüstünde meclis huzurunda imtihan başlar. Bahçenin bir köşesine peçeli ve yaşmaklı kadınlar, karşısına da imtihan

yönetenler oturur. Ve Ef-kârî'ye bunların içinden hangisinin sevgilisi olduğu sorulur.

D ü b e y t

Beni aşkın defterine
Yazan güzel burda değil.
Bürünüp ehli perdahâ
Gezen güzel burda değil.

Bunlar bacı, ben kardeş
Ben diyemem kuru, yaşa
Duysa gelir koşa koşa
Ozan güzel burda değil.

Bülbül tanır öz güllünü
Arı çiçekte balını
Sırma saçların telini
Düzen güzel burda değil.

EFKÂRİ tanır yârini
Gelse söylerim yerini
Meclise saçar nurunu
Süzzen güzel burda değil.

Takdirle bakışmalar ve kulaktan kulağa fısıldaşmalar olur. Gerçekten Nazmiye Hanım oraya getirilmemiştir, Ef-kârî, bunu anlamakta güçlük çekmez. Aşkın kudretiyile hileyi sezer. Yemek saati geldiği için millet dağılır. Öğleden sonra tekrar toplanır. Bu defa deminkinin iki misli kadın, bir okadar da kız biriktirilir. Aralarında olan sevgilisini tamması şart koşulur.

T ü r k ü

Bir güzelin defterine yazıldım
Koydu beni yana yana gelmedi.
Ayrı düştüm o yarımdan, üzüldüm
Ateş saldı tath canı, gelmedi.

Bir vasıfa edip peri kızını
Aşkı verdi ateşledi özümü
Kahalydı göremedim yüzünü
Bilmem darıldı mı bana, gelmedi.

Erenler gösterdi bana o yârî
Belki kusmet etmiş Cenab-ı Bârî
Kandırmayın beyler AŞIK EFKÂRİ
Bu meclis içine yine gelmedi.

Meğer Ef-kârî'ye oyun oynuyorlar. Yine sevgilisini oraya getirmiyorlar. Buna rağmen davayı kazanır. İmtihanında da muvaffak olur, 1923 yılında, dayıllı, zurna-h memleket âdet ve ananelerine göre düğün yapılır.

Çocuk ve Halk Eğlenceleri :

Demircilerden Bilmeceler

Derleyen : Nedim ORTA

Bilmeceler uzun kış gecelerinde hoş vakit geçirtir köy halkına. Küçüğünden büyüğüne herkes bilmece bilir. Aşağıdaki bilmeceler belli başlı olanlardan birkaçıdır.

- 1 — Alçacık dallı yemesi balı. (Çilek).
- 2 — Alçacık boylu kadife donlu. (Patlıcan).
- 3 — Altı mermer üstü mermer içinde sümüklü Ömer. (Salyangoz).
- 4 — Allah yapar yapısını, kullar açar kapısını. (Karpuz).
- 5 — Aşağı iner kıkır kıkır güler, yukarı çıkarken şıpır şıpır ağlar. (Kuyu kovası).
- 6 — Ağadan gelin aldım, belâyı satın aldım. (Nezle).
- 7 — Altı koyun, üstü koyun, kırdı oynar oyun. (Ayakkabı).
- 8 — Alçacık tepe, çingilli küpe. (Nobut).
- 9 — Altı mermer, üstü mermer, içinde bir gelin oynar. (Dişler - Dil).
- 10 — Ak çıkada sarı altın. (Yumurta).
- 11 — Beş paralık nişadır, bütün evi kuşatır. (Lâmba).
- 12 — Ben giderim o gider, önümde tin tin eder. (Baston).
- 13 — Ben giderim o gider, para gibi iz eder. (Baston).
- 14 — Benim bir kuyum var, iki türlü suyu var. (Yumurta).
- 15 — Bir kızım var, kat kat çeyizi var. (Lâhana).
- 16 — Bilmece, bildirmece, resim yapar gündüz gece. (Ayna).
- 17 — Benim bir oğlum var, yer yer doymaz. (Ağız).
- 18 — Ben giderim o kahr. (İz).
- 19 — Biziz, iziz, bir sürü kızız, bir tah-taya diziliriz, sabahleyin dağılırız. (Yıldızlar).
- 20 — Buradan baktım pek çok, gittim hiç yok. (Sis).
- 21 — Buradan attım kılıcı, İzmir'de çıktı bir ucu. (Şimşek).
- 22 — Bir küçücük mil taşı, dolayır dağı taşı. (Göz).
- 23 — Beyazla başladım, yeşille işledim.

kırmızı ile bitirdim cümle âleme yetirdim. (Karpuz).

24 — Burdan baktım ağarır, yanına gittim bağırır. (Dere).

25 — Benim bir sandığım var, dört dilim ekmek ahr. (Ceviz).

26 — Bir kızım var gelen öper, giden öper. (Bardak).

27 — Bir tepsi nar, haddin ise al. (Ateş).

28 — Bir ağacı oymuşlar, içine dünya koymuşlar. (Radyo).

29 — Canlı çeker, cansız kovalar. (At - araba).

30 — Cıvil cıvil kuşlar, camiye taşlar, kendi kazamr, ele başışlar. (Atı).

31 — Çam var, kemiği yok. (Kelebek).

32 — Çın çınlı hamam, kubbesi tamam, bir gelin aldım babası imam. (Saat).

BİR DEFADA

2
MİLYON

LİRA

LÜKS APARTMAN DAİRELERİ
ÇOK ZENGİN
PARA İKRAMİYELERİ

Apartment daireleri, kaliteli malzeme kullanılarak, en temiz işçilikle özel surette inşa edilmiş katları park ve manzaraya sahiptir. Tam konforlu ideal birer aile yuvasıdır.

Paranız güven, yuvanızda huzur

AKBANK

(İlançılık : 7905 — 20)

ALGO
TABLET

Soğuk algınlığı hastalıklarında, grip ateşli enfeksiyon hastalıklarında, siyatik, bel ağrıları, nüksü ağrıları, romatizma ve nevralji hastalıklarında ağrı dindirici olarak kullanılan bir tedavi ilacıdır.

Emin ve erken tesiri ile temayüz eden ALGO bas, diş, nezle ile türlü sebeplerden doğan ağrılar, migren ve adet sancılarında umumiyetle kullanılır.

ALGO
LOKMAN müstahzarıdır.

(Folklor : 19)

58

29

REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!

BASIN İLÂN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürük :
Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01
Telgraf adresi : BASINKURUMU

(Basın : 10674 - 21)

Yıllık aboneli : 12,
altı aylık aboneli : 6
İlradır.
Yurd dışı senelik abone :
\$ 3, £ 1

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Basılmıyan yazılar
İstenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı :
HALK MATBAASI
İstanbul

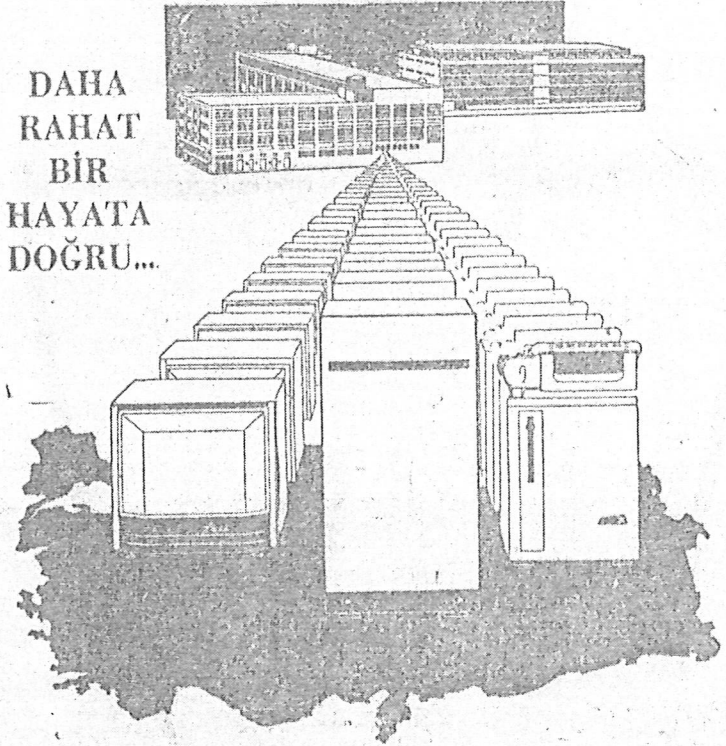
Sahibi : İHSAN HİNÇER
Yazı İşlerini Filen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :
BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray - İstanbul

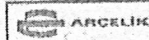
TÜRK FOLKLOR (= HALKBİLGİSİ) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR.

60

DAHA
RAHAT
BİR
HAYATA
DOĞRU...

Seri imalât sayesinde sağlanan
uygun fiyatlar,

ARÇELİK

kalitesi ve konforundan
daha geniş halk kitlelerinin
faydalanmasını sağlıyor.

61

(Yeni Ajans : 1126 - 22)

Otomobilinizi koruyunuz...

**Mobiloil
SPECIAL**

MOTORUNUZUN

ÖMRÜNÜ

UZATIR!

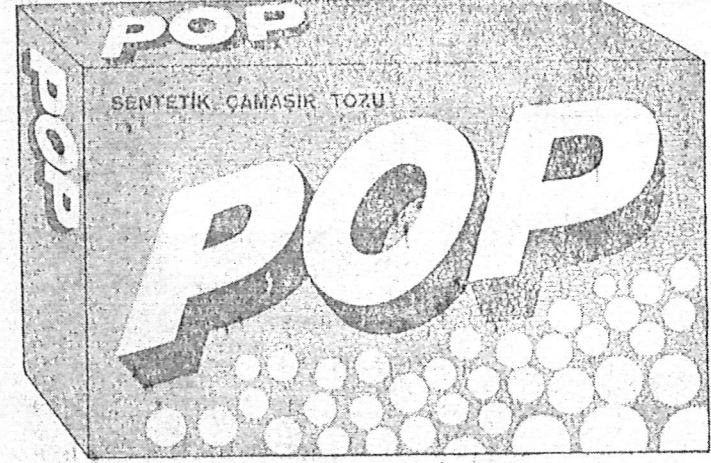

Mobiloil Special,
her bir arabayı içinde
piyasaya arz edilmiştir.

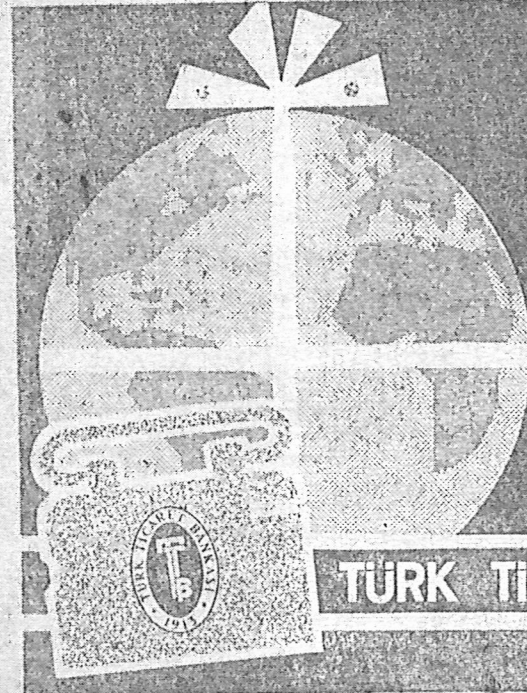
- ✓ Mobiloil Special otomobilinizin motor aksamını ince bir tabaka halinde devamlı olarak örter ve bu kısımları paslanmaya karşı korur.
- ✓ Motorunuz çalışmaya başlar başlamaz Mobiloil Special, aşınma önleyici hassaları ile, bütün hareket eden kısımlara hemen ulaşır.
- ✓ Mobiloil Special'ın kurum ve birkimlere engel olan özellikleri motorunuzu tertemiz tutar.
- ✓ Şimdi kullanmakta olduğunuz motor yağı ne olursa olsun ilk yağ değişime zamanında siz de arabanızı Mobiloil Special ile koruyabilirsiniz.
- ✓ Dört mevsimin motor yağı Mobiloil Special ve Mobil istasyonlarında bulacağınız kaliteli servis, arabanızın ömrünü uzatır, arızasız, rahat ve daha fazla kilometre yapmanızı sağlar.

(Folde : 23)

62

(Yeni Ajans : 1127 — 24)

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
**MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ**
için de

**TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR**

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

(Folde : 25)

68

1967 YILINDA

15
milyon

HER YERDE HER ZAMAN
**ZİRAAT
BANKASI**

(Basm : 20133 — A — 10362 — 26)

64

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

MART 1967

İÇİNDEKİLER :

Gelenek ve Görenekler	Prof. İsmayıl Hakkı BALTACIOĞLU
Bulgurlu Köylü	Aydın OY
Zanaat Pirleri'nin Hindlilerle İlişkisi	Mesut ROMAN
Bahar Bayramı	Vehbi Cem AŞKUN
Yozgat'ta Congolos	Hasan ÖZBAŞ
"Çizmeden Yukarı Çıkma"	Mithat Şakir ALTAN
Mevlevilikte Ayın Mukabelesi	Mehmet ÖNDER
Bir Masal : Horoz Masalı	Doc. Dr. Şükrü ELÇİN
Folklöreularımız : Ord. Prof. Dr. Fındıkoğlu Z. Fahri Ali Rıza ÖNDER	
Kayseri Pashırmacılığı, Çemen ve Boyacılık	Mehmet Ali KÂĞITÇI
Akçakese Folkloru	Osman ŞAYGI
Suzan Koldaş ve Türk Gıyahlı Bebekleri	İhsan HİNÇER
Bayan Garrich Scott'un Bebekleri	Janet MARCH - PENNEY
Kurşun Dökme	Dr. Muammer Kemal ÖZERGİN
Naldöken'de Kurban Bayramı	Rıza YETİŞEN
Çamşıklı Bölgesinde Kıyyarısı	Ali Rıza YALÇIN

SAYI : 212

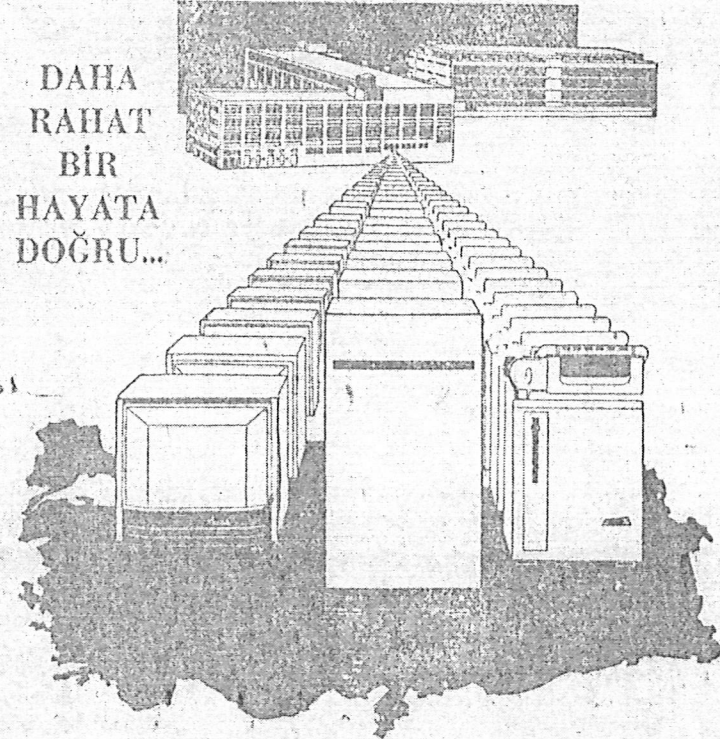
KURUŞ : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

65

DAHA
RAHAT
BİR
HAYATA
DOĞRU...

Seri imalât sayesinde sağlanan
uygun fiyatlar,

ARÇELİK

kalitesi ve konforundan
daha geniş halk kitlelerinin
faydalanmasını sağlıyor.

(Yeni Ajans : 1992 — 27)

66

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 212

MART 1967

YIL : 18 — CİLT : 10

Gelenek ve Görenekler

Yazan : Prof. İsmayıl Hakkı BALTACIOĞLU

Bilim ile uğraşanların, gerçekten bilim adamı olanların ilk işi, inceleme konusu olarak ele aldıkları olayların tanımını bilmek, ya da yapmaktır. Tanımı bilinmeyen, yapılamayan olaylar tarafsız objektif olarak incelenemezler. Karışıklık bilimin en büyük düşmanıdır. Bilim açıklık, kesinlik isteyen bir çalışmadır.

Benim bütün Türk basınında, kitaplarında, radyo konuşmalarında sık sık yaşadığım yanlışlardan biri, bilim terimlerini geliş güzel kullanmak, anlamları birbirinin tersi olan kelimeleri bir anlamda imiş gibi kullanmaktır. Burada vereceğim bir kaç örnek bu sözlerimin doğru olduğunu size gösterecektir.

Bu örneklerden biri "kötü göreneklerimiz, kötü geleneklerimiz" sözüdür. Bu sözü söyleyenler, yazarlar besbelli ki, "görenek" kelimesi ile "gelenek" kelimesinin ne anlamda olduğunu bilmiyorlar. Onun için bu iki kelimeyi eş anlamı imiş gibi kullanıyorlar. Oysa ki, bu iki kelime anlamca birbirinin tersidir. Görenek, gelenek demek değildir. Bu iki kelimenin anlamları arasında tam bir karşıtlık vardır.

Görenek ne demektir? Her toplumda iki öz vardır. Biri "kültür" öteki "medeniyet". Kültür, din, dil, sanat ahlâk dediğimiz vicdan, duyma değerleri, değer yargılarıdır. Medeniyet dediğimiz de bilim, teknik, metot gibi akıl konuları, yapma, yaratma ko-

nularıdır. Kültür dediğimiz değerler, en ilkel toplumlardan en ileri toplumlara kadar, sosyal tipten sosyal tipe değışirler. Totemcilik devrindeki kültür site devrindeki kültür değildir. Site devrindeki kültür de ümmet devrindeki kültür değildir. Ümmetçilerin din anlayışı da milliyetçilerininki değildir. Sözüün kısıası, kültür bir değışim, bir evrim konusudur. Kültür kendisini doğuran toplum tipi yaşadıkça canlıdır. Ancak, bu tip öldükten sonra yeni tipin içinde yaşar gibi kaldıkça, yeni tipin içinde süründükçe o, artık kültür değil, görenektir. Demek ki, görenek demek eski, canlı kültürün artığı, ölüsü demektir: Kadınların çarşafı, Osmanlıca konuşmak, yazmak, aileye bağlı kalmak gibi. Bütün bunlar artık kültür değil, göreneklerdir, ölen sürünen değerlerdir.

Geleneğe gelelim. Gelenekler de bir soy kültürüdür. Gelenekler de kültür gibi değer yargılarıdır. Ancak, geleneklerle kültür arasında ömür yaşama süre ayrılıkları vardır. Kültürlerin ömrü kısadır, geleneklerinki uzun, hattâ sonsuzdur. Toplum ne kadar değışirse değışsin, gelenekler yine de yaşarlar, toplumlarından hiç ayrılmazlar. Gelenekler ne gibi şeylerdir? Sunlar; dilin ekleri, dilin sentaksi, melodiler, motifler, jestler, pozlar, komik anlayışı, efsaneler, masallar, atasözleri, halk felsefesi... Bütün bunlar toplumların tarihinde değışmek, ölmek nedir bilmiyen konu kalıntılarıdır. Fık-

67